

Rodno zasnovano nasilje

nad ženama i djevojčicama u pokretu

Studija u okviru UNFPA
humanitarnog odgovora na
migracije u Bosni i Hercegovini

Finansira
Evropska unija

Impressum

**RODNO ZASNOVANO NASILJE
NAD ŽENAMA I DJEVOJČICAMA U POKRETU:
Studija u okviru humanitarnog odgovora UNFPA
na migracije u Bosni i Hercegovini**

Autori istraživanja:
Srđan Vujović
Alma Pezerović

Lektorica:
Ferida Duraković

Grafički dizajn:
Saša Đorđević

Obrada i analiza podataka:
Evidence-Based Development International

Projekat "Individualne mjere za jačanje kapaciteta za upravljanje migracijskim tokovima u Bosni i Hercegovini" finansira Evropska unija kroz Instrument za prepristupnu pomoć (IPA), a implementira Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u partnerstvu s Uredom Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR), Dječjim fondom Ujedinjenih nacija (UNICEF), Populacijskim fondom Ujedinjenih nacija (UNFPA) i Danskim vijećem za izbjeglice (DRC).

Sarajevo, 2023. godine

Sadržaj

Impressum	2
Popis skraćenica u tekstu	5
1. Uvod	6
2. Metodološki pristup	8
3. Rezultati i interpretacija	11
3.1. Socijalno-demografske karakteristike žena i djevojčica iz uzorka	12
3.1.1. Zemlja porijekla	12
3.1.2. Životna dob i razvojni period	14
3.1.3. Nivo obrazovanja	14
3.1.4. Bračni status	15
3.2. Nasilje nad ženama i djevojčicama u migrantskim tokovima	16
3.2.1. Percepcija i doživljeno rodno zasnovano nasilje na putu migracija	17
3.2.2. Izloženost nasilju nakon dolaska u BiH	19
3.2.3. Prijavljanje rodno zasnovanog nasilja i očekivana podrška	20
3.2.4. „Strategije“ zaštite od rodno zasnovanog nasilja	24
3.2.5. Brak, partneri i značaj kvaliteta partnerske zajednice	25
3.3. Put migracije: Od odluke do privremenih prihvatnih centara u BiH	29
3.3.1. Odluka o migraciji: Zašto i kako?	30
3.3.2. Organizacija puta migracije	32
3.3.3. Opis puta i dolazak na destinaciju	34
3.4. Percepcija trenutnog stanja i vizija budućnosti	41
3.4.1. Osjećaji u vezi s privremenim prihvatnim centrima u BiH i percepcija trenutnog stanja	41
3.4.2. Percepcija budućnosti	43
4. Diskusija i zaključak	45
5. Izvori	49
6. Prilozi	51
Prilog 1. Opis osnovnih karakteristika razvojnog perioda žena i djevojčica iz uzorka	51
Prilog 2. Tabelarni prikaz socio-demografskih karakteristika ispitanica prema APA standardima	52
Prilog 3. Protokol za prikupljanje podataka	53
Prilog 4. Prikaz percepcije ispitanica o načinu na koji žene i djevojčice na putu migracije dolaze do osnovnih sredstava za život	56

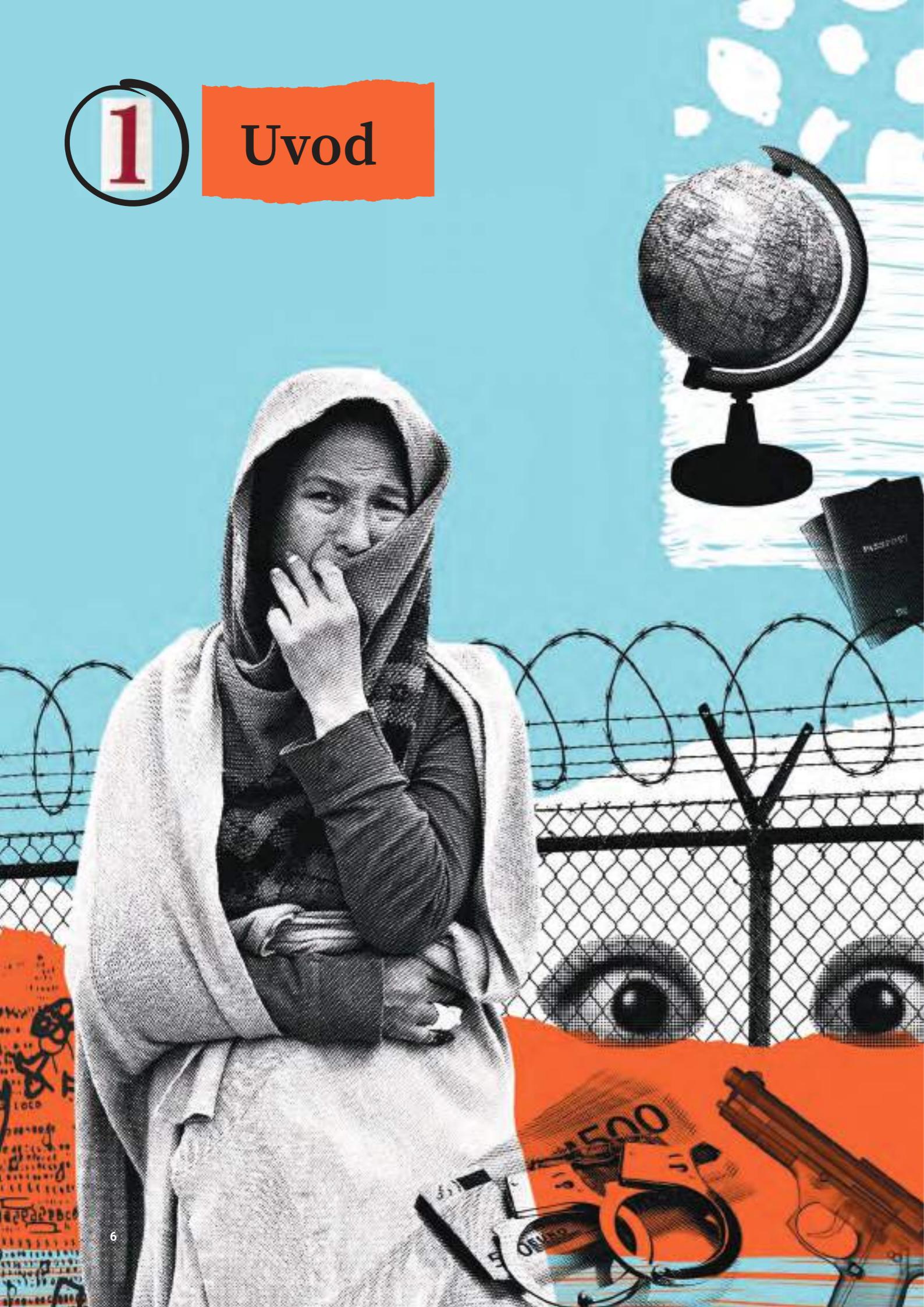

Popis skraćenica u tekstu

APA	Američka psihološka asocijacija
BiH	Bosna i Hercegovina
FGD	Fokus grupna diskusija
PPC	Privremeni prihvatni centri u BiH
RZN	Rodno zasnovano nasilje
SRZ	Seksualno reproduktivno zdravlje

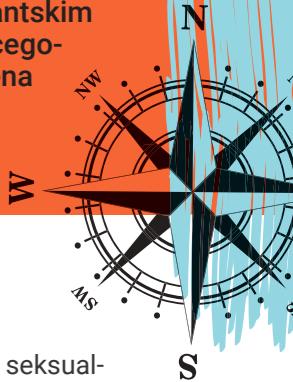
1

Uvod

Sažetak poglavlja

Proces migracija, u koji se žene uključuju jednako često kao i muškarci, ostavlja drugačije i često teže posljedice na žene i djevojčice. Ipak, ograničena saznanja o tome ostavljaju prostor za nedovoljno dobro planiranje programa podrške ženama i djevojčicama u migrantskim tokovima. Kroz rad u humanitarnom odgovoru u Bosni i Hercegovini, UNFPA provodi ovu studiju o viktimizaciji i izazovima žena i djevojčica u pokretu s ciljem da doprinese stvaranju rodno osjetljivih politika, pristupa, programa i praksi.

Proces migracija stanovništva ustaljena je činjenica u historiji ljudskog roda. Iako žene migriraju podjednako često kao i muškarci,¹ ovaj proces ima različit efekat na muškarce i žene. Pored diskriminacije koju doživljavaju kao migrantice/izbjeglice, žene i djevojke suočene su sa diskriminacijom prema rodnoj pripadnosti. Takođe su suočene s većim rizicima od nasilja, seksualnog iskorističavanja i trgovine ljudima.² Češće od muškaraca se suočavaju sa zdravstvenim problemima u toku migracija, koje ne odlažu prirodne procese poput trudnoće i brige o novorođenčadi.³

Podaci o međunarodnim migracijama ograničene su pouzdanosti, a jedan od ključnih nedostataka postojećih statistika jesu nedovoljni podaci o ženama u migrantskim tokovima.⁴ Međutim, dostupni izvori jasno ukazuju na to da žene prolaze kroz proces migracije značajno drugačije u odnosu na muškarce, počevši od razloga zbog kojih se odlučuju da napuste svoje matične države, preko onoga što doživljavaju na putu u pokretu, do tretmana prilikom dolaska u zemlju odredišta i eventualne integracije.

Bosna i Hercegovina (BiH) jedna je od zemalja na tranzitnim rutama migracija, prvenstveno za one koji dolaze s područja Bliskog istoka, Južne Azije i Sjeverne Afrike. Više od 100.000 migranata registrirano je u privremenim prihvatnim centrima (PPC),⁵ dok značajan broj njih prolazi kroz zemlju bez posjete ovim centrima. Iako je ukupan procenat žena i djevojčica manji od 20% u ukupnom broju migrantske populacije u BiH, i dalje se radi o velikom broju žena i djevojčica koje trebaju razne oblike podrške.

UNFPA u BiH od 2018. godine daje značajan doprinos u humanitarnom odgovoru u vezi s populacijom migranata i izbjeglica. Rad i postignuća ove organizacije prvenstveno se ostvaruju u domenima koordinacije, prevencije i odgovora na

rodno zasnovano nasilje (RZN) i pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja (SRZ).⁶

UNFPA je osigurao provođenje ove studije kroz rad svojih sigurnih centara za žene i djevojčice,⁷ dok se drugi dio rada ove organizacije u privremenim prihvatnim centrima (PPC) provodio kroz sigurne centre za mladiće i dječake.⁸

Cilj ove studije je da se, kroz primjenu kombinirane istraživačke metodologije, maksimalno iskoriste podaci o iskustvu žena i djevojčica na putu migracija, i o uticaju tog puta na pojavu RZN i problema vezanih za SRZ. To će osigurati dodatni potencijal za bolje razumijevanje pomenutih fenomena, a pomoglo bi i u osmišljavanju budućih programa zaštite za žene i djevojke, osiguravajući da oni budu zasnovani na činjenicama.

¹ Vidjeti više u UN (2020). *International Migrant Stock 2020*.

² O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. London: Overseas Development Institute.

³ UNFPA (2018). *Five reasons migration is a feminist issue*.

⁴ UN (2006). *2004 World Survey on the Role of Women in Development: Women and International Migration*. New York: Department of Economic and Social Affairs.

⁵ IOM (2022). *Bosnia and Herzegovina migrant response, Situation report* (septembar 2022).

⁶ Vidjeti više u UNFPA (2022). *Support provided to women and youth at risk in the UNFPA Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina: 2018- 2022 Successes, lessons learned and systems built*.

⁷ Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). *Women and Girls Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA.

⁸ Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). *Boys and Young Men Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA.

Metodološki pristup

{ Sažetak poglavlja }

Triangulacija istraživačkih metoda, kvantitativnih i kvalitativnih, doprinosi tome da ova studija umanji efekte ograničenja i bude pouzdan izvor podataka o nasilju nad ženama i djevojčicama u migrantskim tokovima. U procesu prikupljanja podataka...

- » 134 žene i djevojčice (15+)⁹ popunile su posebno osmišljen upitnik.
- » Izvršena je sekundarna analiza podataka iz GBVIMS baze podataka, s ciljem da se maksimizira upotrebljiva vrijednost sumarnih podataka o ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje.
- » Realizirana je fokus grupna diskusija sa svim osobljem UNFPA (9) u PPC koje je direktno uključeno u rad sa ženama i djevojčicama sa iskustvom doživljenog nasilja.

S ciljem da se postigne što veći stepen pouzdanosti rezultata, metodološki pristup ove studije kombinira kvantitativni metod prikupljanja i obrade podataka. Kao što je to prikazano na Ilustraciji 1, **prvo** je primijenjen upitnik za prikupljanje podataka od žena i djevojčica koje su boravile u sigurnim centrima UNFPA u okviru PPC uspostavljenih u dva grada Bosne i Hercegovine (Sarajevo i Bihać).

Drugi korak je bio analiza podataka iz GBVIMS (e. *Gender-based Violence Information Management System*) baze podataka, a to je podrazumijevalo analize na grupnom nivou, bez razmatranja pojedinačnih slučajeva. Da bi se dobijeni rezultati verificirali i kako bi se saznali stavovi osoblja iz PPC koji su direktno radili na identifikaciji i podršci ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje ili bile u riziku od nasilja, kao **treći** korak provedena je fokus grupna diskusija sa devet članova/ica iz dva tima UNFPA u sigurnim centrima za žene i djevojčice.¹⁰

⁹ U ovoj studiji djevojčicama se smatraju ženske osobe koje su navršile 15 godina, a nisu navršile 18. godina života.

¹⁰ S ciljem da vjerodostojno prikaže stavovi članova, za potrebe interpretacije će se koristiti oznake B1, B2, Bn..., i U1, U2, Un..., pri čemu slovo predstavlja jedan od dva PPC-a („Borići“ i „Ušivak“), a broj označava redni broj nasumično dodijeljen svakom učesniku fokus grupne diskusije.

¹¹ Vidjeti, na primjer, IOM (2022). Situational report (September 2022).

Upitnikom su prikupljeni podaci od ukupno 134 žene i djevojčice, koje dolaze iz 15 različitih zemalja svijeta, odnosno sa tri različita kontinenta (vidjeti Ilustraciju 2). Procenat ispitanica prema zemljii porijekla približno odgovara procentima u ukupnoj populaciji žena i djevojčica u pokretu registriranih u PPC u BiH. Takav rezultat potvrđen je i nalazima fokus grupne diskusije, a u skladu je i sa zvaničnim statistikama.¹¹ Takođe, potvrđeno je da socio-demografske karakteristike ispitanica iz uzorka približno odgovaraju karakteristikama opšte populacije u sigurnim centrima za žene i djevojčice (Vidjeti dio 3.1.).

GBVIMS baza sadrži podatke o svim ženama i djevojčicama za koje je utvrđeno da su preživjele neki oblik RZN.¹² Za potrebe istraživanja, u obzir su uzeti svi podaci od kada je ova baza zvanično uspostavljena u sigurnim centrima za žene i djevojčice u PPC (period 2020-2022. godina).

Fokus grupna diskusija sa osobljem sigurnih centara za žene i djevojčice omogućila je valjanu validaciju podataka prikupljenih kroz prethodno navedena dva izvora. Takođe, ovom metodom se došlo i do značajnih novih saznanja koje je osoblje u sigurnim centrima prikupljalo kroz četverogodišnji godišnji rad (od 2019. godine). Poseban legitimitet ovom izvoru podataka daje činjenica da su učesnici/ce u tom periodu direktno radili/e sa više od 7.000 žena i djevojčica,¹³ a jedan od ključnih ciljeva bio je prepoznavanje onih koji su doživjeli nasilje s ciljem pružanja adekvatne podrške.

Ilustracija 1.

Izvori podataka u studiji

- 1** Upitnik za ispitivanje stavova žena i djevojčica u pokretu
- 2** Analiza podataka iz GBVIMS baze podataka
- 3** Fokus grupna diskusija sa relevantnim UNFPA osobljem iz PPC

Ilustracija 2.

Prikaz zemalja porijekla učesnica u istraživanju

Zemlje porijekla	1 Avganistan 2 Bangladeš 3 Burundi 4 Kuba 5 Eritreja 6 Indija 7 Iran 8 Irak	9 Kuvajt 10 Maroko 11 Nepal 12 Nigerija 13 Pakistan 14 Šri Lanka 15 Sirija
Željene destinacije - Zemlje EU		
Bosna i Hercegovina		

Iako se primarnim izvorom podataka ove studije smatraju podaci prikupljeni kroz upitnik, upravo ovaj metod postavio je i najveća ograničenja studije. Ona se mogu sumirati u tri grupe:

- ① Ograničenja upitnika kao nevalidiranog instrumenta.
- ② Ograničenja uzorka, koji je u ovom slučaju tzv. prigodni uzorak.
- ③ Povećana vjerovatnoća dobijanja socijalno poželjnih odgovora na određena pitanja, bez mogućnosti da se to utvrdi. Naime, nije rijetkost da su takvi odgovori davani zbog prethodnih iskustava na putu migracija i njihove percepcije o uticaju odgovora na odluke koje se donose u PPC (npr. moguće je da žene, zbog prepostavke da će biti razdvojene od svojih supruga u PPC, nisu htjele dati odgovore o tome jesu li doživjele nasilje od svojih supruga ili da li oni nedovoljno brinu o djeci).

3

Rezultati i interpretacija

12 U skladu sa Interagencijskim minimalnim standardima za rodno-zasnovano nasilje u humanitarnim situacijama kao i u skladu sa GBVIMS protokolom o dodeljivanju podataka o preživjelima, ne iznose se brojevi preživjelih osoba nego se preporučuje izvještavati o trendovima i postocima..

13 UNFPA (2022). Support provided to women and youth at risk in the UNFPA Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina: 2018-2022 Successes, lessons learned and systems built.

3.1. Socijalno-demografske karakteristike žena i djevojčica iz uzorka

{ Sažetak poglavlja }

Žene i djevojčice iz uzorka ove studije dolaze iz 15 različitih zemalja svijeta, sa tri različita kontinenta. Najčešće su to žene u ranoj odrasloj dobi (22-40 godina), ali i u dobi adolescencije (15-21 godina). Iako u uzorku brojčano dominiraju žene i djevojčice sa srednjoškolskim obrazovanjem (37%), značajan je broj onih sa višim (27%) i osnovnim (22%) nivoom obrazovanja. Ispitanice sa višim nivoom obrazovanja u najvećem procentu dolaze iz Indije, s Kube, iz Irana i Sirije. S druge strane, nezavršenu ili završenu samo osnovnu školu u najvećem procentu imaju ispitanice iz Afganistana, Iraka i Nepala. Dvije trećine žena u uzorku su udate, a svaka četvrta nije u braku. Većina ispitanica koje su u braku imaju djecu, a majke najčešće imaju jedno ili dvoje djece. Nadalje, u kategoriji adolescentica značajno dominiraju adolescentice iz Afganistana, kao i to da su ispitanice iz Afganistana značajno mlađe od ostatka žena i djevojčica iz ostatka uzorka.

Učesnici fokus grupne diskusije (FGD) ističu da su ove karakteristike izuzetno važne za planiranje rada sa ženama i djevojčicama u sigurnim centrima. Na osnovu svog iskustva, oni prepostavljaju da upravo ove karakteristike utiču na vjerovatnoću da žene i djevojčice dožive neki oblik rodno zasnovanog nasilja (RZN).

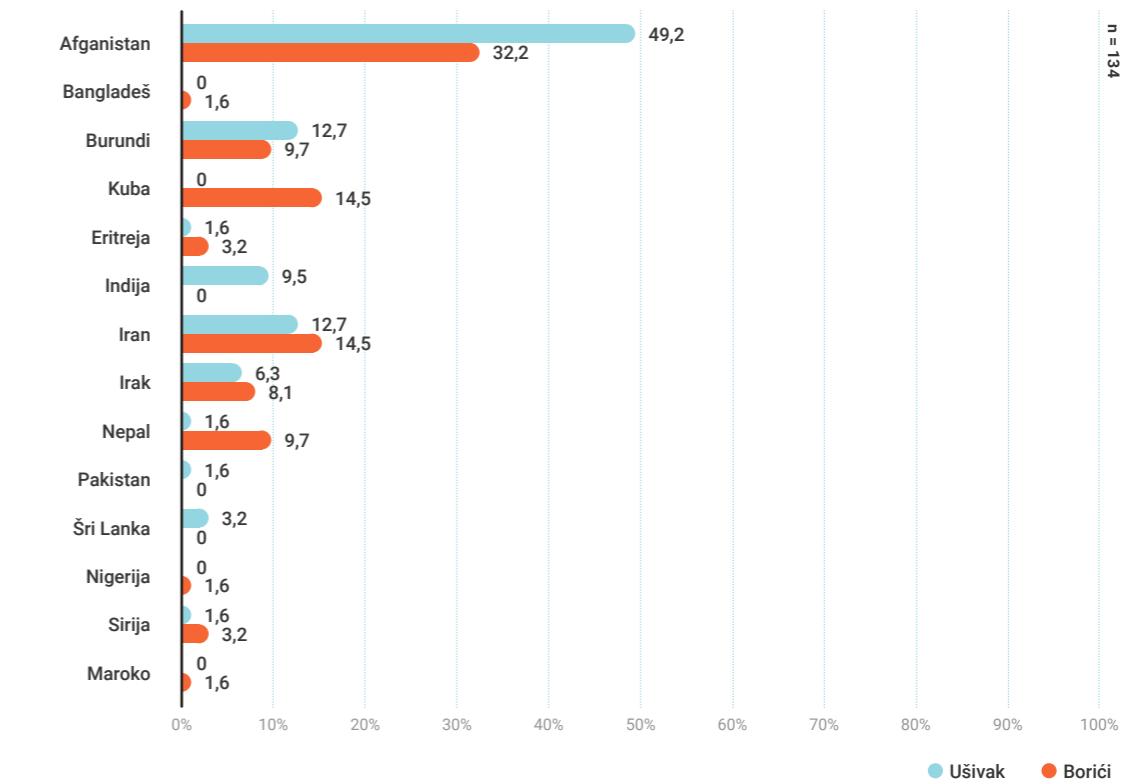
3.1.1. Zemlja porijekla

U cilju pružanja najadekvatnije podrške migrantskoj populaciji, zemlja porijekla je bila jedan od najznačajnijih varijabli, ne samo zbog poznavanja jezika i ostvarivanja efikasne komunikacije nego i zbog kulturnoških razlika. Kroz rad u dva sigurna centra, osoblje UNFPA koje provodi jednake procedure i modalitete u humanitarnom odgovoru u BiH suočavalo se sa različitim potrebnama i zahtjevima žena i djevojčica u dva različita privremena prihvatanja centra: PPC Ušivak u Sarajevu i PPC Borići u Bihaću. Naime, struktura žena i djevojčica prema zemlji porijekla bila je znatno različita. Komparativni odnos ove strukture u uzorku istraživanja prikazan je na Grafikonu 1.

Dok je u Ušivku polovina (49%) ispitanica bila porijeklom iz Afganistana, to je slučaj sa manje od jedne trećine ispitanica u Borićima (32%). Takođe, žena i djevojčica porijeklom sa Kube nema u uzorku iz Ušivka, dok one čine značajan broj

populacije u Borićima, pa je i uzorku istraživanja svaka šesta ispitanica (15%) kubanskog porijekla. Sličan omjer postoji i kada je u pitanju broj migrantica iz Nepala, koje sa skoro 10% participiraju u uzorku iz Borića, a sa manje od 2% u uzorku iz Ušivka. Ipak, s obzirom na visoku fluktuaciju migrantske populacije u PPC, kao i na njihovo relativno kratko zadržavanje,¹⁴ struktura populacije se dinamično mijenjala, pa u jednom trenutku Afganistanke nisu bile najbrojnije u sigurnom centru u Borićima (B2). Ovo nam daje podatak da postoji više ruta kretanja kojim se žene i djevojčice u BiH kreću, te da se njihovi putevi nužno ne ukrštavaju tokom puta po BiH. Ovo nam također daje uvid u to da ćemo sa ženama i djevojčicama iz određenih zemalja raditi samo u jednom od UNFPA centara, odnosno na jednom geografskom položaju, zavisno od toga kojim putem žene i djevojčice putuju.

• Grafikon 1:
Ispitanice prema zemlji porijekla (%)

Isticanje razlika između strukture populacije u ova dva PPC važno je da bi se mogla razumjeti različitost u potrebama žena i djevojčica, kao i raznolikost doživljenog iskustva. Citat ginekologinje Halide Lubić iz Doma zdravlja Bihać: "Dok žene iz Afganistana trebaju proći proces senzibilizacije da bi prihvatile ginekološke pregledе, žene sa

Kube su dolazile sa zahtjevom za tzv. estetskim ginekološkim zahvatima", snažno prikazuje kolika je razlika između pristupa potrebnog prema ženama/djevojčicama iz ove dvije zemlje porijekla.¹⁵ Take razlike mogu se pronaći i u većini drugih životnih polja žena i djevojčica u pokretu (B1). To je bila dovoljna osnova da se kroz istraživanje posebna pažnja obrati i na zemlju porijekla, ali i na druge socio-demografske karakteristike.

¹⁴ Vidjeti više u Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). *Women and Girls Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA.

¹⁵ Lubić H. (2022). Citat sa događaja „Prezentacija dobrih praksi i alata u humanitarnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje“, UNFPA, 1. decembar 2022.

3.1.2. Životna dob i razvojni period

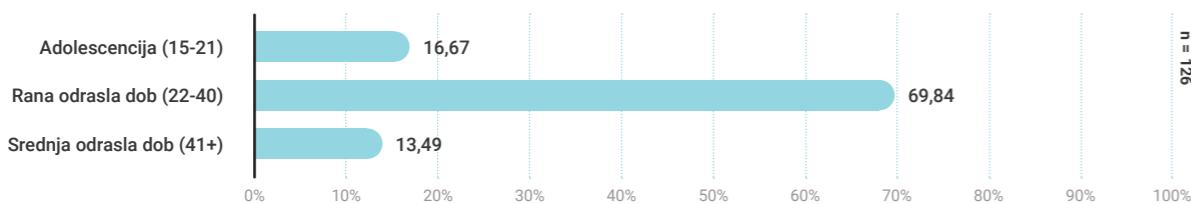
Posmatrajući strukturu uzorka u odnosu na životnu dob ispitanica, može se govoriti o tri dobne grupe, usklađene sa opšteprihvaćenim periodima razvoja čovjeka (vidjeti Grafikon 2). Naime, skoro 70% (n=88) ispitanica pripada dobnoj kategoriji rane odrasle dobi (od 22 do 40 godina), skoro 17% (n=21) su adolescentice (od 15 do 21 godine), dok je nešto više od 13% (n=17) ispitanica srednje odrasle dobi. Rezultati fokus grupne diskusije potvrđuju usklađenost dobne raspodjele iz uzorka sa odnosom u cijelokupnoj populaciji žena i djevojčica koje posjećuju sigurne centre UNFPA u privremenim prihvatnim centrima (PPC).

Važno je primijetiti da su ispitanice iz Afganistana znatno mlađe od žena i djevojčica iz ostatka uzorka. Naime, prosječna starost svih ispitanica u ovom istraživanju je 29,89 godina, a prosječna starost onih koje dolaze iz Afganistana je 26 godina. Tako da se skoro trećina (29%) afganistan-

ske populacije žena i djevojčica u uzorku nalazi u periodu adolescencije, a taj procenat je znatno manji kod svih ostalih grupa ispitanica prema zemlji porijekla. Samim tim, u kategoriji adolescentica brojčano dominiraju Afganistanke (čak njih 14 od ukupno 21).

Svaki od navedenih razvojnih perioda ima određene specifičnosti u kontekstu fizičkog i mentalnog razvoja (vidjeti više u Prilogu 1). Ukoliko neki od razvojnih zadataka ne bude ispunjen, tada nastupa kriza, uslijed koje dolazi do poremećaja svakodnevnog funkciranja, što za posljedicu može imati različite psihosomatske i psihičke poteškoće. S obzirom na prirodu procesa migracije, pretpostavka je da će osobe koje migriraju teže ispunjavati razvojne zadatke, što će neminovno ostaviti posljedice na njihovo mentalno i fizičko zdravlje, te ih potencijalno dovesti u veći rizik od nasilja.

Grafikon 2:
Starosna dob ispitanica (%)

3.1.3. Nivo obrazovanja

Nivo obrazovanja jedna je od najznačajnijih karakteristika koja se uzima u obzir prilikom društvenih istraživanja. Pored utvrđivanja nivoa obrazovanja koje ispitanice imaju, rezultati o ovoj varijabli u studiji predstavljaju jedan od snažnih indikatora o osnaženosti i uopšte o mogućnostima za osnaženost žena i djevojčica u određenom društvu, tj. zemlji njihovog porijekla.

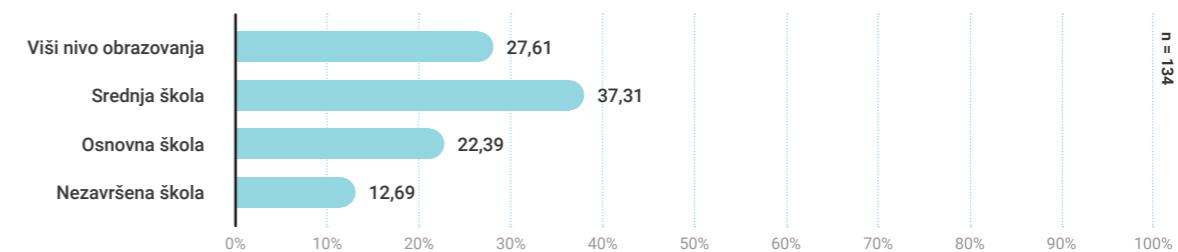
U uzorku ovog istraživanja najveći broj ispitanica ima završenu srednju školu (37%), dok približno svaka četvrtina (28) ispitanica ima završen viši nivo obrazovanja (fakultet ili master studij). Završenu osnovnu školu ima skoro svaka peta ispitanica (22%), dok svaka osma nema završenu ni

osnovnu školu (vidjeti Grafikon 3). Ispitanice sa višim nivoom obrazovanja u najvećem процентu dolaze iz Indije (100%), s Kube (70%), iz Irana (50%) i Sirije (50%). S druge strane, nezavršenu ili završenu samo osnovnu školu u najvećem процентu imaju ispitanice iz Afganistana (67%), Iraka (33%) i Nepala (38%).

Profesionalno osoblje iz sigurnih centara za žene i djevojčice u PPC Borići, kroz fokus grupne diskusije potvrđuje da se ovakva struktura prema stepenu obrazovanja može generalizirati (B1,B2, B3). Osoblje sigurnog centra iz PPC Ušivak smatra da rezultati dobijeni upitnikom prikazuju znatno viši stepen obrazovanja među ženama i djevoj-

čicama nego što je to zaista slučaj u njihovom centru. U toku diskusije grupa je objasnila ovaj nesklad različitošću populacije u smislu zemalja porijekla u ova dva sigurna centra.

Grafikon 3:
Nivo obrazovanja ispitanica (%)

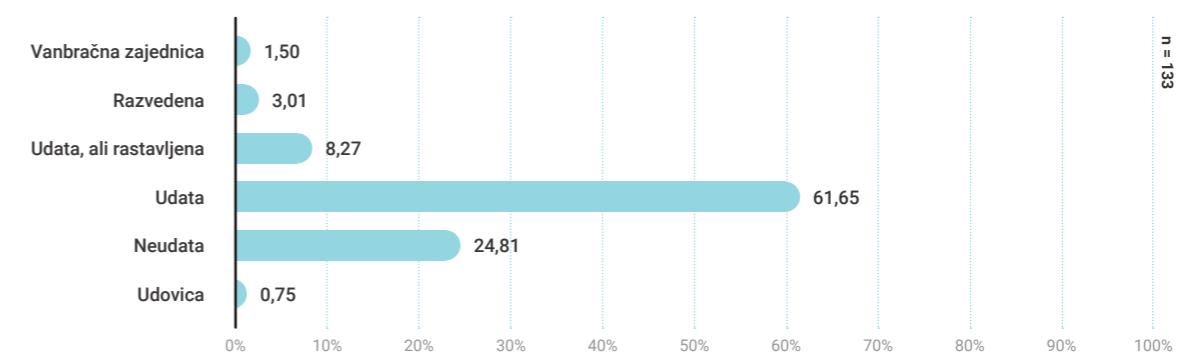
3.1.4. Bračni status

Gotovo svaka treća ispitanica (62%, n=82) je u braku i boravi sa svojim supružnikom, dok svaka četvrtina (25%; n=33) ispitanica nikada nije bila u braku i nije u vanbračnoj zajednici (vidjeti Grafikon 4). Manje od 15% su žene sa drugaćim bračnim statusom (udovice, razvedene, razdvojene, u vanbračnoj zajednici). Većina onih koji su u braku imaju djecu (82%), tako da je ukupan procenat majki među ispitanicama 63% (n=85). Majke najčešće imaju jedno ili dvoje djece (60%), a svaka četvrtina ima troje ili četvero (27%). Nalazi prikupljeni kroz fokus grupne diskusije potvrđuju zaključke dobijene kroz upitnik, čime se dodatno verificira struktura ispitanica prema bračnom

statusu i materinstvu u kontekstu sličnosti sa opštom populacijom žena i djevojčica u sigurnim centrima.

Dodatne analize ukazuju na to da Afganistanke iz uzorka znatno češće od ostalih imaju više od dva djeteta. S druge strane, iako značajno starije od njih, Kubanke iz uzorka imaju jedno dijete ili nemaju djece. Takođe, rezultati pokazuju da je porast nivoa obrazovanja direktno negativno proporcionalan broju djece koje žene imaju, što znači da sa povećanjem stepena obrazovanja žena i djevojčica u uzorku opada broj djece koje one imaju.

Grafikon 4:
Bračni status (%)

3.2.

Nasilje nad ženama i djevojčicama u migrantskim tokovima

{ Sažetak poglavlja }

Rodno zasnovano nasilje (RZN) nad ženama i djevojčicama u migracijskim tokovima često ostaje neregistrirano, pa izostaje i adekvatna podrška onim koje su ga preživjele. Istraživanje pokazuje da svaka druga ispitanica, među kojima je polovina onih koje su preživjele RZN, smatra da žene i djevojčice koje su doživjele seksualno nasilje nemaju podršku svoje porodice, a ovakvo mišljenje najbrojnije je među adolescenticama. Uz ovaj nalaz, u grupi onih koje smatraju da podrška porodice izostaje, čak dvije od tri ispitanice smatraju da ne bi prijavile slučaj nasilja. Rezultati istraživanja pokazuju da su razlozi za neprijavljivanje različiti, a uključuju nepovjerenje prema svima, strah od službenika (posebno policije), racionalizaciju („brže ću otici dalje ako ne prijam“, zavisnički odnos (od partnera, supruge, krijumčara, trgovca i sl.), ali i nedovoljno razvijenu svijest o RZN, njegovim vrstama i posljedicama. Takođe postoji strah na graničnim prelazima, na otvorenim prostorima (šume, livade, napušteni objekti), ali i na mjestima na kojima žene i djevojčice borave u toku migracije (skloništa koja im osiguravaju krijumčari).

Rezultati pokazuju da osnaženost žena i njihov društveni položaj dominantno određuju vjerovatnoću da žena ili djevojčica doživi RZN dok je u zemlji porijekla. Postoje dvije grupe varijabli koje određuju vjerovatnoću da će neka žena ili djevojčica doživjeti RZN na putu migracija: a. socio-demografske karakteristike (bračni status, godine života, nivo obrazovanja i sl.), i b. karakteristike puta migracije (broj dana provedenih na putu migracije, broj neregularno pređenih granica, način na koji se granice prelaze, karakteristike grupe s kojom putuje, vrste smještaja na kojima borave i sl.). Iako ova studija pokazuje da žene i djevojčice iz Afganistana najčešće imaju iskustvo doživljenog RZN, to ipak nije određeno nacionalnom pripadnošću. Istraživanje nadalje pokazuje da je čak 31% ispitanica stupilo u brak prije navršene 18. godine života, a 16,5% ispitanica su postale majke dok su bile maloljetne. Svaka treća ispitanica nije sudjelovala u izboru bračnog partnera.

Prema procjeni većine ispitanica, najsigurnije se osjećaju žene koje imaju porodicu, a svaka treća ispitanica smatra da je najbolji način zaštite da ne ostaju same, dok svaka četvrta ispitanica smatra da je najsigurnije „ostati nevidljiva“. Da bi se zaštitile od nasilja, najčešće pokušavaju pronaći zaštitu u muškim članovima porodice, pa se RZN koje se javlja u krugu porodice mnogo više „tolerira“. Ipak, žene koje putuje kao samice nerijetko traže izvor zaštite u muškarcima koje upoznaju na putu migracija. Takvi odnosi često imaju formu obostrane koristi, ponajprije u smislu benefita koje mogu ostvariti kao „porodica“ na putu migracija. Međutim, muškarci iz takvih odnosa nerijetko postaju izvor ugroženosti za žene i djevojčice.

Različiti autori i autorice ukazuju na činjenicu da – uslijed izloženosti žena i djevojčica strukturnom nasilju u toku migracije te osjećaja opšte nesigurnosti i nepovjerenja – veliki broj slučajeva RZN ostaje neregistriran.¹⁶ Slučajevi se najčešće prijavljuju kada je fizičko zdravje osobe u pokretu ugroženo, pa je traženje pomoći maltene jedina prihvatljiva opcija. Dodatno, autori/ce naglašavaju kako žene i djevojčice često ne prijavljuju RZN i zato što nemaju razvijenu svijest o tome šta se sve podrazumijeva pod ovim oblikom nasilja.¹⁷ Kada se nalazi prethodnih istraživanja dovedu u vezu s karakteristikama žena i djevojčice u pokretu koje su se zadrvale u sigurnim centrima UNFPA u BiH, više je razloga za pretpostavku da se među njima nalazi značajan broj onih koje su doživjele RZN.

3.2.1.

Percepcija i doživljeno RZN na putu migracija

Kroz GBVIMS bazu podataka, od trenutka njene primjene u sigurnim centrima UNFPA u Bosni i Hercegovini, registrirano je više stotina žena i djevojčica koje su preživjele RZN. Iako se doživljeno RZN obično javlja u više oblika, u registriranim slučajevima to je najčešće bilo psihičko (37%) i fizičko nasilje (30%), a nakon toga prisilni i rani brakovi (16%) i seksualno nasilje (12%) (vidjeti

¹⁶ See for example UN Women (2013). *Gender-based violence and child protection among Syrian refugees in Jordan, with a focus on early marriage: An interagency assessment*. UN Women; and Phillimore, J., Pertek, S., Akyuz, S., Darkal, H., Hourani, J., McKnight, P., Ozcurumez, S., & Taal, S. (2022). "We are Forgotten": Forced Migration, Sexual and Gender-Based Violence, and Coronavirus Disease-2019. *Violence Against Women*, 28(9), 2204–2230.

¹⁷ Tan, S. E., & Kuschminder, K. (2022). Migrant experiences of sexual and gender based violence: a critical interpretative synthesis. *Global Health*.

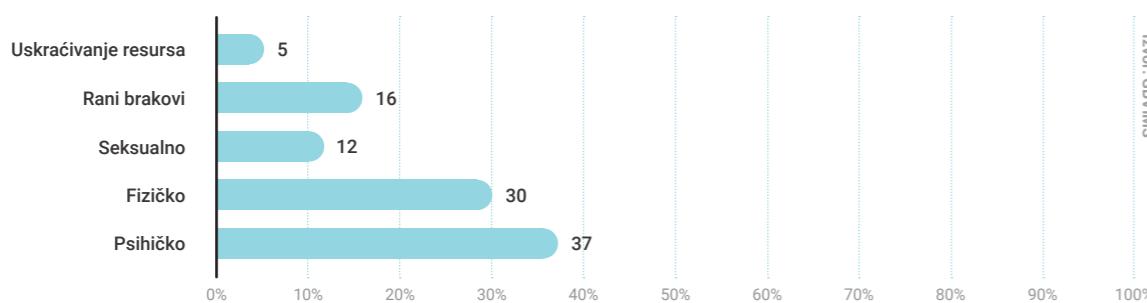
Grafikon 5). Nadalje, GBVIMS baza pokazuje da je od ukupnog broja adolescentica koje su preživjele nasilje njih 67% imalo iskustvo prisilnog/dječjeg braka.

S druge strane, samo 24 ispitanice (ili 18% od uzorka) istakle su da imaju neko saznanje o prijavljenim slučajevima nasilja nad ženama u toku migracije. Naime, njih 13 istaklo je nasilje u porodici, šest seksualno nasilje (silovanje ili napad), a pet fizičko nasilje od muškarca (pri tome ne ističući da li se radi o muškarcu iz kruga porodice ili ne).

Govoreći na osnovu iskustva u radu sa ženama i djevojčicama u sigurnim centrima UNFPA, učesnici/ce fokus grupne diskusije (FGD) kao najfrekventnije oblike nasilja izdvajaju psihičko nasilje, različite oblike porodičnog nasilja te prisilne brakove. Međutim, evidentna je djelimično različita percepcija učesnika iz dva sigurna centra. Kroz dublju diskusiju, kao uzrok je utvrđena značajna različitost u socio-demografskim karakteristikama žena i djevojčica u ova dva sigurna centra. Prema nalazima GBVIMS baze, prethodno iskustvo nasilja imalo je 28% žena i djevojčica, dok se 22% njih nije izjasnilo o prethodnim iskustvima nasilja. Nadalje, prema GBVIMS bazi, 50% žena i djevojčica koje su preživjele nasilje nije imalo prethodno iskustvo nasilja.

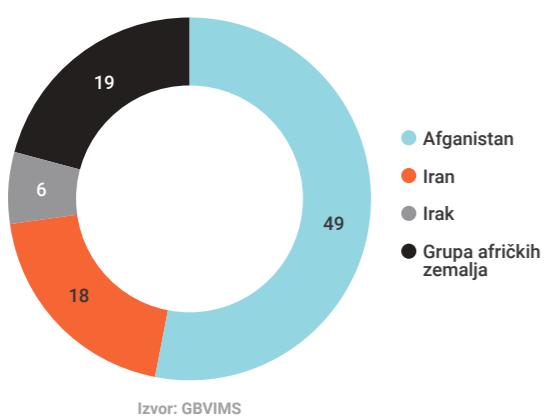
Kao što je prikazano na Grafikonu 6, gotovo polovinu od ukupnog broja onih koje su doživjele RZN čine žene i djevojčice iz Afganistana (49%), a zatim žene i djevojčice iz Irana (18%) i Iraka (6%), te one koje dolaze iz grupe afričkih zemalja, dominantno Maroko, Eritreja, Etiopija, Somalija, Burundi i Kongo – (19%). Zanimljivo je da se žene i djevojčice s Kube i iz Indije, za koje se upravo veže najveći nivo obrazovanja, ali i osnaženosti generalno, najmanje pojavljuju u ovoj bazi. Razlog za to može biti i činjenica da su se Kubanke i Indijke počele znatnije pojavljivati u BiH tek 2022. godine, dok su žene iz drugih spomenutih zemalja bile redovno prisutne u BiH.

Grafikon 5: Vrste registrovanog RZN (%)

S obzirom na veličinu populacije žena i djevojčica iz Afganistana u PPC, sasvim je očekivano da upravo među njima bude najviše identificiranih sa iskustvom doživljenog RZN. Međutim, rezultati FGD dodatno su potvrdili da se stopa doživljenog nasilja među populacijom Afganistanki može smatrati znatno većom u odnosu na druge (U1, U3, B1). Tome se čak dodaje i podatak da je broj i procenat neregistriranih slučajeva nasilja (tzv. „tamna brojka“) vjerovatno najveći među ovom populacijom (U1, U2).¹⁸

Grafikon 6: % registrovanih slučajeva RZN prema zemlji porijekla žene/djevojčice

¹⁸ Takav zaključak učesnici su izveli na temelju iskustava koja pokazuju da žene i djevojčice iz Afganistana (1) teže od ostalih dijeli informacije o svojim iskustvima, i (2) obično imaju nisku svijest o vrstama RZN, pa njegove određene oblike ne prepoznaju i tolerišu. Sa druge strane, učesnici FGD ističu da su npr. Kubanke značajno otvoreni i slobodnije da prijavljuju takve slučajeve (B3).

Prema mišljenju većine ispitanica ovog istraživanja (42%), najizloženija kategorija žena nasilju su žene „samice“. Kada se u obzir uzmu samo odgovori žena iz ove kategorije, njih dvije trećine (64%) ističu da spadaju u kategoriju pod najvećim rizikom od nasilja. Značajan procenat ispitanica (16%) je istakao da su adolescentice te koje su pod najvećim rizikom, ali je zanimljivo da to nije stav nijedne od adolescentica u uzorku. Rezultati analiza podataka iz GBVIMS baze pokazuju da su među ženama koje su registrirane kao one koje su preživjele nasilje najčešće udate žene (64%), a potom žene samice (16%), te adolescentice kao treća rizična skupina najviše izložena nasilju (6%). Ovi rezultati ne mijenjaju činjenicu da i žene i djevojčice migrantice kao i osoblje koje radi na pružanju podrške smatra kako su nasilju najviše izložene i samim time najosjetljivije samice, budući da je u PPC broj žena koje su u bračnom statusu uvijek bio veći nego broj žena koje putuju same.

Zaključci FGD verificirali su spomenute rezultate. Naime, profesionalci iz oba UNFPA sigurna centra smatraju da su „samice“ najizloženije nasilju, s naglaskom na djevojčice bez pratnje. Ipak, učesnici ove diskusije su složni da kategorija kojoj žene i djevojčice pripadaju nije odlučujući faktor o tome hoće li neka od njih ili neće doživjeti nasilje. Naprotiv, ističu da ključne faktore rizika prvenstveno treba tražiti u karakteristikama puta kojeg su prešle i uslovima u kojima su živjele u zemlji porijekla. Naime, karakteristike puta migracije stvaraju uslove u kojima je svaka žena i djevojčica ranjiva, bez obzira na socio-demografske karakteristike.

Učesnici FGD takođe ističu da su najčešće žene i djevojčice doživjele RZN u zemlji porijekla, a onda i tokom puta migracije. Naime, šansa da će žena ili djevojčica doživjeti nasilje je veća ukoliko je već bila izložena istom, a to je posebno primjetno u slučajevima porodičnog nasilja.

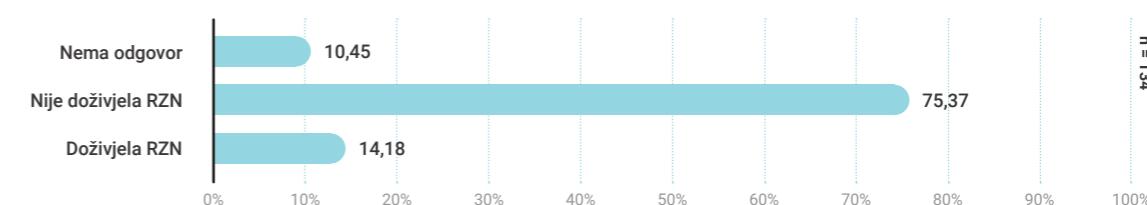
Sa druge strane, naglašava se nasilje koje potiče od strane službenih lica, najčešće pripadnika granične policije i da je ono najčešće ekonomske, seksualne ili psihičke prirode. Prema GBVIMS bazi, nalazi nam pokazuju da od ukupnog broja

slučajeva nasilja, 23% nasilja se dogodilo upravo na međunarodnim granicama što spada u tri najčešće lokacije doživljanog nasilja, odmah poslije mesta (tj. smještajnog objekta) u kojem su borbile tokom migracijskog puta.

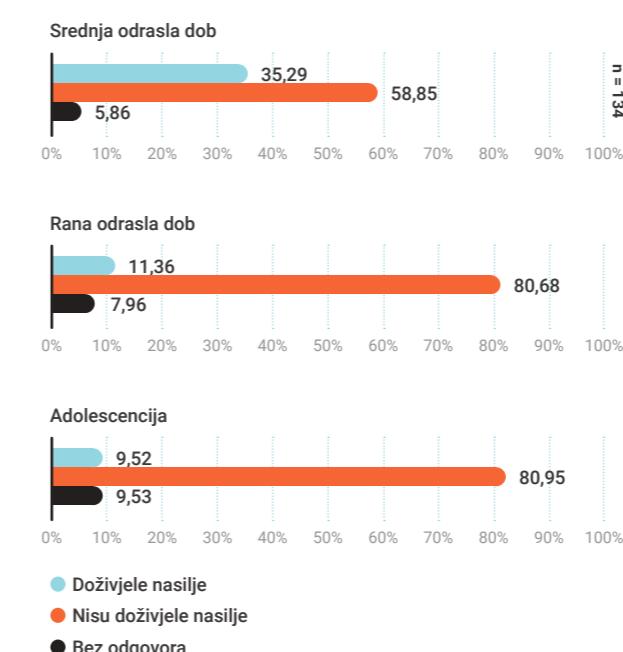
3.2.2.

Izloženost nasilju nakon dolaska u BiH

Grafikon 7: % žena i djevojčica koje su doživjele nasilje nakon dolaska u BiH

Grafikon 8: Starosna dob i doživljeno nasilje (%)

¹⁹ Dok značajan broj ispitanica uopšte nije dao odgovor na ovo pitanje (10%), među onima koji ističu da su doživjele neki oblik nasilja većina (54%) smatra da žene i djevojčice ne prijavljuju nasilje koje su doživjele.

Svaka šesta ispitanica (14%) je izjavila da je doživjela neki oblik RZN nakon dolaska u BiH (vidjeti Grafikon 7).¹⁹ Svaka peta (19%) ističe da je svjedočila RZN prema nekome. Samo jedan od značajnih podataka iz dublje analize, pa primjer, pokazuje da je 20% ispitanica koje su majke ujedno svjedočilo RZN prema nekome.

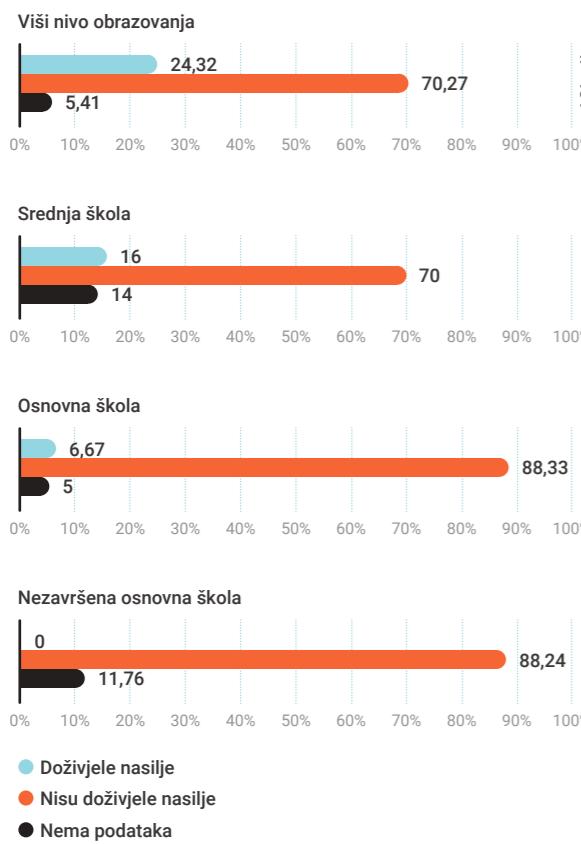
Najveći broj onih u ranoj odrasloj dobi su majke (68%). Zanimljivo je da rezultati pokazuju da sa porastom broja godina starosti i porastom godina formalnog obrazovanja raste i broj ispitanica koje smatraju da su doživjele nasilje.

Grafikon 8 pokazuje da svaka treća žena u raznovrem periodu srednje odrasle dobi smatra da je doživjela neki oblik nasilja (35 %), svaka osma u ranoj odrasloj dobi (11%) i tek svaka jedanaesta adolescentica (10%).

Grafikon 9 pokazuje da svaka četvrta žena sa višim nivoom obrazovanja (24%) ističe da je doživjela nasilje, odnosno svaka četvrta sa srednjoškolskim nivoom obrazovanja. S druge strane, među onima koje imaju završenu samo osnovnu školu ili nemaju završenu školu, manje je od 7% ističe da su doživjeli neki oblik nasilja.

Ako se posmatraju izolirano, ovakvi rezultati su u suprotnosti s nalazima prethodnih istraživanja, ali su u suprotnosti i sa percepcijom nasilja koju

Grafikon 9:
Nivo obrazovanja i doživljeno nasilje (%)

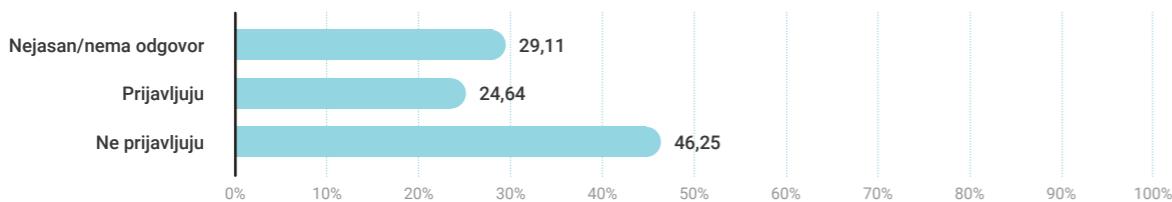
3.2.3.

Prijavljanje rodno zasnovanog nasilja i očekivana podrška

Skoro svaka druga ispitanica (46%) smatra da žene i djevojčice u pokretu ne prijavljuju nasilje koje su doživjele (najčešće zato što se plaše, što nemaju podršku, nemaju kome da prijave, ne žele prijaviti radi ličnog dostojanstva i sl.). S druge

strane, tek svaka četvrta (25%) smatra da one ipak prijavljuju nasilje, i to najčešće službenicima u centrima za migrante ili policiji (vidjeti Grafikon 10).

Grafikon 10:
Percepција о спремности на пријављивање RZN (%)

Afganistan, 16

„Ne, ako je neko žrtva nasilja, obično ne priča o tome. Ukoliko je žrtva nasilja žena, ne priča jer je to u njenoj kulturi normalno. Ukoliko je žrtva nasilja muškarac, ne priča jer ga je stid.“

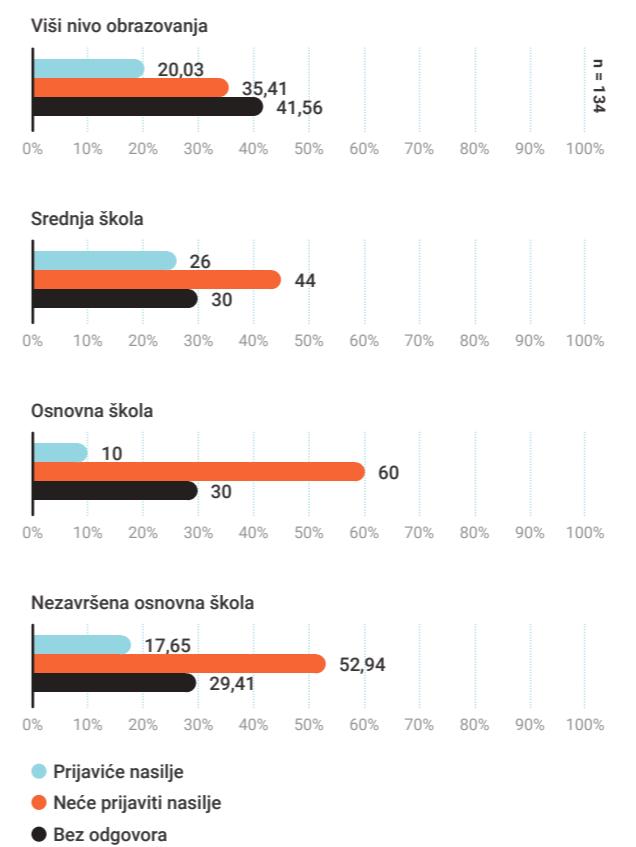
Iraq, 54

„Ukoliko su u kampu, prijaviće nasilje. Ukoliko nisu, neće imati kome da ga prijave.“

Iran, 39

„Iskreno, doživljavala sam nasilje u svojoj zemlji, ali ga nisam nikada prijavila dok nisam došla ovdje.“

Grafikon 11:
Stepen obrazovanja i percepција priјављивања nasilja (%)

U prilog prepostavci da mali broj žena i djevojčica u pokretu prijavljuje RZN ide i rezultat istraživanja da tek svaka sedma ispitanica (15%) ima saznanje da je neka od žena ili djevojčica nasilje prijavila. Takođe, prema iskustvu učesnika FGD, iako postoje indikatori da je neka žena ili djevojčica doživjela nasilje, potrebno je mnogo rada s njom da bi se došlo do saznanja o eventualnom slučaju nasilja. Međutim, zbog njihovog kratkog zadržavanja u PPC u BiH, često nema vremena da bi se kroz rad otkrio veći broj slučajeva (U1,U2,B1,B3). Nalazi GBVIMS baze potvrđuju ovu tezu; identifikacija nasilje dogodila se u 94% žena i djevojčica iz GBVIMS baze tokom rada sa zaposlenima u centru, ponajviše u kontaktu sa socijalnim radnicima i psiholozima UNFPA.

Značajne razlike u kontekstu percepције priјављивања nasilja su identificirane u odnosu na nivo obrazovanja ispitanica (vidjeti Grafikon 11). Naime, ispitanice koje imaju više godina formalnog obrazovanja u većem procentu smatraju da žene i djevojčice nakon doživljenog nasilja to i prijave. Taj procenat se znatno smanjuje kako se smanjuje broj godina formalnog obrazovanja. Takav rezultat vodi ka osnovanoj prepostavci da one koje su obrazovane imaju više informacija o načinima i procedurama priјављивања nasilja, ali i razvijenu svijest o tome da je nasilje potrebno prijaviti.

Nepal, 26

„Društvo osuđuje te žene. Porodice im govore da šute, da ne prijavljuju i da ne pričaju nikom. U kući će ih porodica podržati, ali one će ostati porodična sramota.“

Iran, 19

„U Iranu je tradicija da, kada žena prijavi seksualno nasilje, ili za to dobije novac ili je muškarac primoran da se njome oženi.“

Burundi, 19

„U takvim situacijama porodica pomaže, podržće je i tražiti liječenje.“

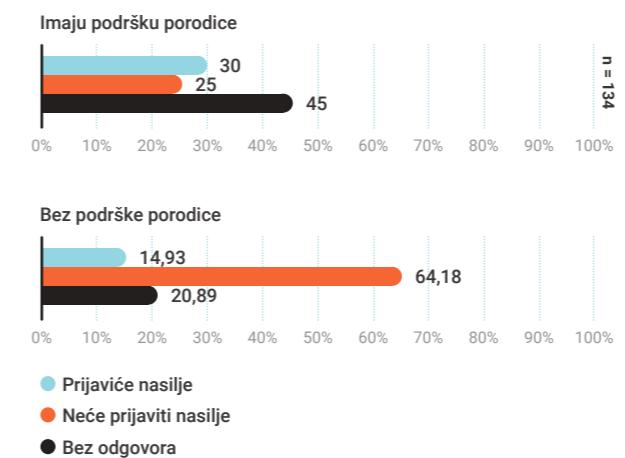
Kuba, 27

„Ukoliko se to dogodi djevojci ili ženi, porodica će dati sve od sebe da joj pomogne da zaboravi šta se desilo. Daće joj mnogo više ljubavi i podrške nego inače.“

Dobijene rezultate opravdano je dovesti, prije svega, u vezu s položajem žena u zemljama iz kojih dolaze, uključujući osnaženost žena u društvu i obim štetnih tradicionalnih oblika ponašanja koji su se zadržali do današnjih dana. Tako se stiče utisak da kulturološka pozadina, sa tradicionalnim patrijarhalnim segmentom, ima značajnu ulogu u objašnjenju ovakvih rezultata.

Svaka druga ispitanica (51%), među kojima je polovina onih koje su preživjele RZN, smatra da žene i djevojčice koje su doživjele seksualno nasilje nemaju podršku svoje porodice (vidjeti Grafikon 12). Dodatno pojašnjavajući šta pod tim podrazumijevaju, one ističu da „nju krive da je izazvala seksualno nasilje“, „govore joj da oduzme sebi život“, „prisiljavaju je na brak s bilo kim ko je prihvati“ ili je „isključe iz porodice (odreknu je se)“. S druge strane, skoro svaka treća ispitanica (30%) smatra da žene sa iskustvom doživljenog seksualnog nasilja imaju podršku porodice, dok ih je 19% dalo nejasne ili previše uopštene odgovore na ovo pitanje.

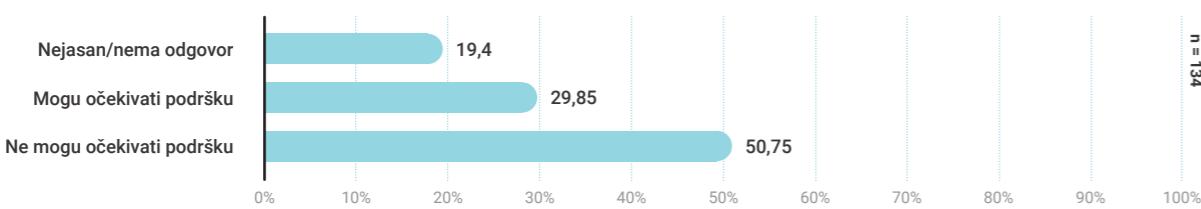
Grafikon 13:
Percipirana podrška porodice i prijavljivanje nasilja (%)

Učesnici/ce FGD, na temelju iskustava u radu, smatraju da je razumno očekivati da sa nivoom obrazovanja žena i djevojčica u pokretu raste i nivo svijesti o tome što se sve podrazumijeva pod RZN i na koji način na njega treba reagirati. Ipak, pored toga, oni/e ističu da je kulturološka pozadina koju žene i djevojčice nose iz svoje države porijekla još značajniji faktor. Naime, kao primjer navode to da će žene koje su u svojoj zemlji osnažene da prijavljuju slučajeve (npr. žene s Kube) vjerovatnije to učiniti i tokom puta migracije. S druge strane su one žene i djevojčice koje ni u svojoj zemlji porijekla u pravilu ne bi prijavile RZN (npr. Afganistanke), pa je teško očekivati da će se to učiniti dok su u migracijskim tokovima (B2, B3). Uz to, važno je spomenuti da odluka o prijavljivanju nasilja takođe zavisi i od vrste nasilja, pa je npr. izvjesnije da će fizičko i psihičko nasilje češće biti prijavljeno u odnosu na seksualno nasilje (U1, U4).

U odnosu na zemlju porijekla, ispitanice iz Afganistana (71%), Burundija (43%) i Irana (56%) u velikom procentu smatraju da žene i djevojčice ne prijavljuju nasilje, dok ispitanice iz Indije (50%), Nepala (38%) i s Kube (40%) znatno češće ističu da žene prijavljuju nasilje ili o doživljenom nasilju razgovaraju sa bliskom osobom. Slični procenati se zadržavaju i kada se u obzir uzmu samo odgovori žena i djevojčica sa iskustvom RZN.

Grafikon 12:
Mogu li žene očekivati podršku porodice nakon doživljenog seksualnog nasilja (%)?

Afganistan, 16

„Zavisi od porodice do porodice. Neke porodice će odustati od nje, kao da nije nijehova kćerka, dok će druge pronaći osobu koja joj je to uradila i ubiti je. Zavisi i od nacionalne pripadnosti žene/djevojke.“

Afganistan, 18

„Ako je djevojka silovana, najčešće je udaju ili za silovatelja ili za mnogo starijeg muškarca kako bi se sakrila sramota.“

Afganistan, 16

„Porodica je neće podržati. Njen život je završen i ona je hodajući mrtvac, mrtva za svoju porodicu i mrtva za cijelo društvo.“

u grupi onih koje smatraju da podrška porodice izostaje čak dvije od tri ispitanice (64%) smatraju da ne bi prijavile takav slučaj.

Iako ispitanice iz svih uzrasnih kategorija u naјvećem procentu smatraju da žene i djevojčice

3.2.4.

„Strategije“ zaštite od rodno zasnovanog nasilja

Kao najvažniji razlog zbog kojeg su žene i djevojčice izložene RZN na putu migracija, većina ispitanica (40%) navela je nedostatak „adekvatne zaštite“, koju uglavnom opisuju kao fizičku zaštitu, najčešće zaštitu muškaraca. Prema procjeni većine ispitanica (72%), najsigurnije se osjećaju žene koje imaju porodicu, a kao razlog za to najčešće (60%) navode da im porodica pruža zaštitu koja im je potrebna.

Kako bi se zaštitile od RZN u toku puta migracija, žene najčešće koriste dvije „strategije“: (1) „Ne ostaj sama“ (ostati u grupi ili uz muškarca); i (2) „Ostani nevidljiva“ (šutjeti, prikrivati se, ostati neupadljiva, nastojati izbjegći nevolje). Naime, svaka treća ispitanica (37%) smatra da je najbolji način zaštite da ne ostaju same, što znači da uviđek budu uz supruga, u grupi ili društvu poznate osobe, dok svaka četvrta (26%) ispitanica smatra da treba „ostati nevidljiva“.

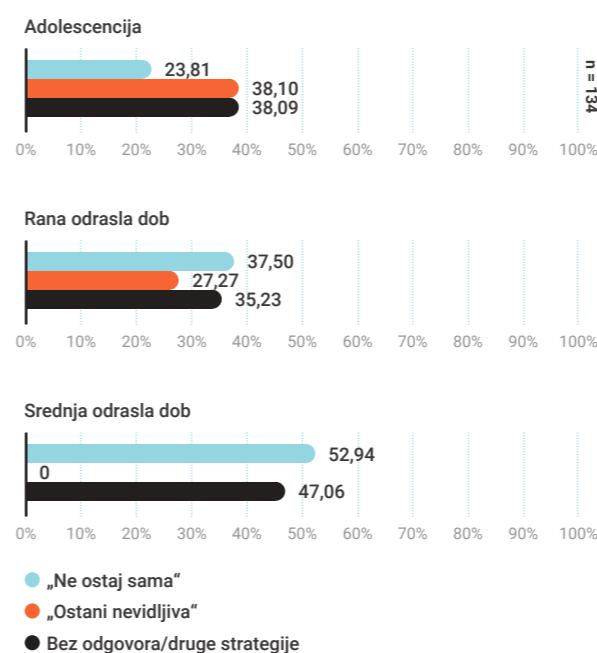
koje su bile izložene seksualnom nasilju nemaju podršku porodice, adolescentice su najbrojnije sa takvim stavom (62%). Pri tome treba imati na umu da većina adolescentica dolazi upravo iz Afganistana.

Mlađe ispitanice češće koriste strategiju zaštite „ostati nevidljiva“ (vidjeti Grafikon 14). Sa uzrastom raste i procenat ispitanica koje smatraju da je najbolja zaštita od nasilja da nikada ne budu same; svi jasni odgovori najstarije uzrasne kategorije (srednja odrasla dob) upravo ukazuju na ovu strategiju zaštite.

Ne postoje značajne razlike između strategija zaštite od nasilja i nivoa obrazovanja, kao ni razlike u odnosu na zemlju iz koje ispitanice dolaze.

Grafikon 14:
Strategije za zaštitu od nasilja u odnosu na starosnu dob (%)

Rezultati FGD otkrivaju da neke žene koje putuju same pokušavaju iznaći način za strategiju „ne biti sama“. Zato pronalaze muškarce koji takođe migriraju, te u nastojanju da ostvare obostrane interese (ona zaštitu, a on bolji položaj/uslove u kampovima za migrante) predstavljaju se kao bračni par (U1, B1, B2). Nažalost, ovakav odnos nerijetko postaje uzrok nasilja nad ženama, slažu se učesnici FGD i potvrđuju rezultate prethodnih istraživanja.²⁰

3.2.5.

Brak, partneri i značaj kvaliteta partnerske zajednice

Migracije kao proces veoma su stresne za sve članove porodice, pri čemu se upravo zbog pojačanog stresa može povećati i mogućnost ispoljavanja rodno zasnovanog nasilja u porodici.²¹

Tako žene i djevojčice koje putuju sa članovima porodice, iako češće iskazuju da se osjećaju sigurnije od drugih kategorija, imaju veće šanse da dožive neki od oblika RZN u porodici. Uzroci sklapanja maloljetničkih brakova obično se vežu za nasilje u porodici. Istraživanja pokazuju da su takvi brakovi karakteristični za geografsko podneblje južne Azije i subsaharske Afrike, s posebnim naglaskom na ruralna i nerazvijena područja.²² Upravo iz ovih područja potiče značajan broj žena i djevojčica koje su se u toku migracija našle u BiH.

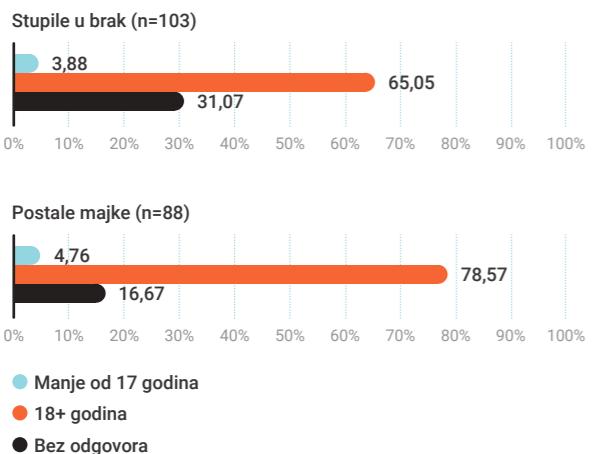
Približno rezultatima prethodnih istraživanja,²³ u uzorku ove studije postoji značajan broj žena i djevojčica koje su stupile u brak i dobole djecu prije navršene 18. godine života, ali i prije navršene 15. godine života. Grafikon 15 pokazuje da ih je čak 31% stupilo u brak prije navršene 18. godine života, a 17% postalo majka dok su bile maloljetne. Bitno je naglasiti da je pet ispitanica (4%) stupilo u bračnu zajednicu prije nego što su napunile 15 godina života, a dvije su u tom periodu postale majke.

²¹ Vidjeti više u O’Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. London: Overseas Development Institute.

²² Seff, I., Williams, A., Hussain, F., Landis, D., Poulton, C., Falb, K., & Stark, L. (2019). Forced Sex and Early Marriage: Understanding the Linkages and Norms in a Humanitarian Setting. *Violence Against Women*, 1-16.

²³ Ibid.

Grafikon 15:
Starosna dob, ulazak u brak
i materinstvo (%)

Iran, 35

„Porodica me udala kada sam imala 13 godina, a prvo dijete sam rodila sa 18, ali sam prije toga dvaput pobacila jer je moje tijelo jednostavno bilo premalo da podnese trudnoću.“

Irak, 33

„Moja majka i bratova žena izabrale su muža za mene kada sam imala 17 godina. Nisam imala izbora.“

Afganistan, 24

„Prisilan brak je gori od silovanja...“

Treba uzeti u obzir da je još 10% ispitanica stupilo u brak u 18. godini života, a još 5% ispitanica postale su majke. Iako se najčešće radi o prihvaćenoj granici punoljetstva, navršetak osamnaest godine života ne znači da žena stiče psihofizičku zrelost za stupanje u brak i materinstvo. Tako je jedna od ispitanica istakla da je prije 18. godine imala dvije trudnoće, koje su završile spontanim pobačajem jer je fizički bila nezrela za rađanje djece.

Stupanje u rane brakove veoma negativno utiče na fizičko i mentalno zdravlje, na emotivni razvoj kao i na opšte zadovoljstvo životom. Na osnovu rezultata istraživanja koje se odnosilo na ispitivanje depresivnosti žena i djevojčica prije i poslije ulaska u bračnu zajednicu, došlo se do zaključka da je čak 40% ispitanica koje su ušle u bračnu zajednicu prije navršene 18.²⁴ godine života, nakon sklapanja braka ispoljilo simptome depresije. Bitno je naglasiti da ih je samo 2% imalo slične simptome prije ulaska u bračnu zajednicu. Pored negativnih efekata na mentalno i fizičko zdravlje, stupanje u rani brak je u visokoj korelaciji s manjim brojem godina formalnog obrazovanja – jer se od tih djevojčica očekuje da napuste školovanje kako bi se brinule o porodici i djeci, koja neminovno dođu odmah nakon stupanja u brak. Takođe, djevojčice koje stupe u brak izloženje su nasilju u porodici.²⁵

Usljed različitih obaveza koje mlade žene dobijaju stupanjem u bračnu zajednicu, udaju prije 18. godine života može rezultirati izolacijom od prijatelja i porodice, što, opet, vodi ka njihovoj so-

cijalnoj izolaciji, koja povećava rizik od depresije, pa čak i suicida. Izloženje su riziku od polno prenosivih bolesti, pošto u braku ne mogu prakticirati siguran seksualni odnos sa bračnim partnerom.²⁶

Dobijeni rezultati u skladu su sa rezultatima navedenih istraživanja. Naime, ispitanice koje su stupile u brak prije 18. godine života imaju manje godina formalnog obrazovanja; tačnije, svaka druga ispitanica ima završenu ili nezavršenu osnovnu školu, dok 37% onih koje su se udale nakon 18. godine života imaju završen fakultet ili master studij. Ukupno 64% ispitanica koje su dobine dijete prije 18. godine života imaju završenu ili nezavršenu osnovnu školu, a 73% ispitanica koje su postale majke nakon što su napunile 18. godina ima završenu srednju školu ili fakultet. Dobijeni rezultat je očekivan s obzirom na to osobе koje ranije stupe u brak i dobiju djecu, a radi obaveza

koje nove uloge nose sa sobom nemaju ni vremena ni mogućnosti posvetiti se obrazovanju. Pored toga, ukoliko obrazovanje žena nije kulturološki podržano u zemljama iz kojih ispitanice dolaze, sasvim je očekivano da će one, umjesto da se obrazuju, ranije stupati u bračnu zajednicu i ranije se naći u ulozi majke. Ova hipoteza može se smatrati potvrđenom i rezultatima koji se odnose na zemlju porijekla ispitanica, pri čemu je najveći broj onih koje su ušle u brak maloljetne (56%) i onih koje su postale majke prije 18. godine (71%) porijeklom iz Afganistana.

Osobe koje ranije stupe u brak imaju manje razvijen kapacitet za procjenu kvaliteta odnosa sa bračnim partnerom, onako kako to imaju žene koje stupe u brak kao socijalno i psihički zrele osobe. U skladu s tim, one prve spomenute imaju manje „prava“ i autonomije u okviru bračne zajednice i dosta su zavisne od bračnog partnera.²⁷

Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako svaka druga ispitanica smatra da ima kvalitetan brak, pri čemu se pod tim podrazumijeva ljubaznost i podržavajući odnos. Loš odnos sa bračnim partnerom ističe tek 7% (n=9), a pod tim se podrazumijevaju učestali interpersonalni konflikti. Od njih ukupno devet, šest ih je ušlo u brak prije 18. godine života, i svih šest dolaze iz Afganistana. S druge strane, u odnosu na ukupan broj ispitanica koje svoj odnos sa bračnim partnerom opisuju kao „dobar odnos“, 68% je stupilo u bračni odnos nakon 18. godine života. Važno je napomenuti da svaka četvrti ispitanica (25%) nije uopšte odgovorila na pitanje koje se odnosi na procjenu kvalite-

ta bračnog odnosa. Od onih koje nisu odgovorile najbrojnije su ispitanice iz Afganistana (36%) i Burundija (18%). S obzirom na činjenicu da se među ovom populacijom učestalo javlja rodno zasnovano nasilje, izbjegavanje odgovora na ovo pitanje indicira potencijalno prikrivanje nasilja.

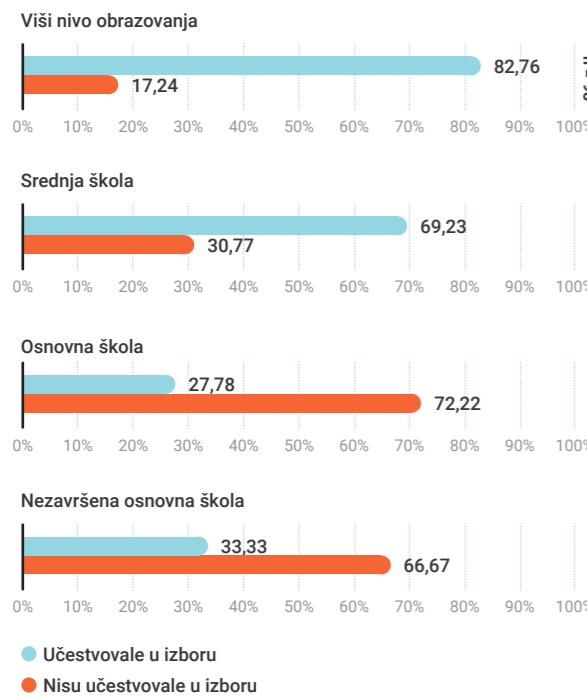
Svaka treća ispitanica nije učestvovala u izboru bračnog partnera (39%; N=98), dok 61% jeste učestvovalo. Trećina ispitanica broja (30%) koje nisu učestvovale u izboru svog bračnog partnera odgovorilo je da im ga je porodica odabrala.

Ispitanice koje učestvuju u izboru svog bračnog partnera imaju više godina formalnog obrazovanja (vidjeti Grafikon 16). Naime, više od 80% onih koje su završile više od srednje škole same su birale partnera, odnosno skoro 70% onih koje su završile srednju školu. S druge strane, manje od jedne trećine onih sa osnovnom ili nezavršenom školom bilo je uključeno u izbor partnera.

Najviše ispitanica koje su navele da nisu učestvovalle u izboru bračnog partnera potiče iz Afganistana (64%). S druge strane, 9 od ukupno 10 Kubanki iz uzorka je odgovorilo da je učestvovalo u izboru partnera, dok jedna od njih nije dala odgovor na pitanje.

Od ukupnog broja ispitanica koje nisu učestvovalle u izboru partnera, 46% ih je u bračnu zajednicu stupilo prije 18. godine. Od ukupnog broja ispitanica koje su učestvovalle u izboru partnera, 72% ih je sklopilo brak nakon 18. godine života.

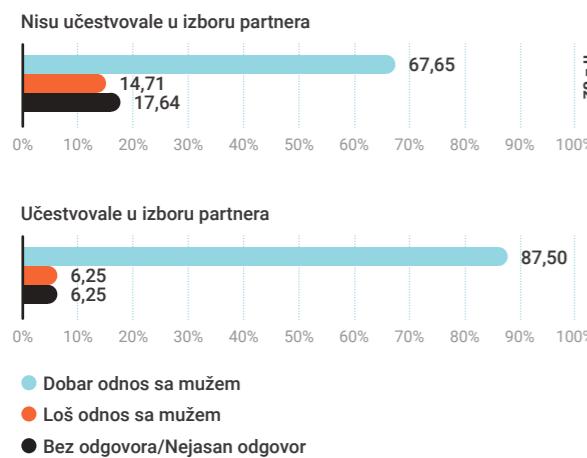
Grafikon 16:
Stepen obrazovanja
i mogućnost izbora bračnog partnera (%)

Podaci o odnosu percepcije kvaliteta braka i učešća u izboru bračnog partnera prikazani su u Grafikonu 17. Uočljivo je da ispitanice koje su učestvovalo u izboru bračnog partnera u znatno višem procentu svoj brak opisuju kao dobar (88%) u odnosu na ispitanice koje nisu učestvovalo u izboru partnera (68%). Analiza je rađena na uzorku od 82 ispitanice koje su u braku.²⁸

Kada je u pitanju podizanje/odgoj djece, 46% ispitanica je odgovorilo da podjednako sa bračnim partnerom podiže djecu; 10% ispitanica je odgovorilo da one učestvuju u podizanju djece, a 1% ih je odgovorilo da samo suprug podiže djecu. I na ovo pitanje veliki broj ispitanica nije dalo odgovor (37%). Najveći broj ispitanica koje same podižu djecu je iz Afganistana (54%), a svoj odnos sa bračnim partnerom opisuju kao loš (38%) i u velikom broju nisu učestvovalo u izboru bračnog partnera (62%).

Grafikon 17:
Percepција квалитета брака у односу
на могућност избора брачног партнера (%)

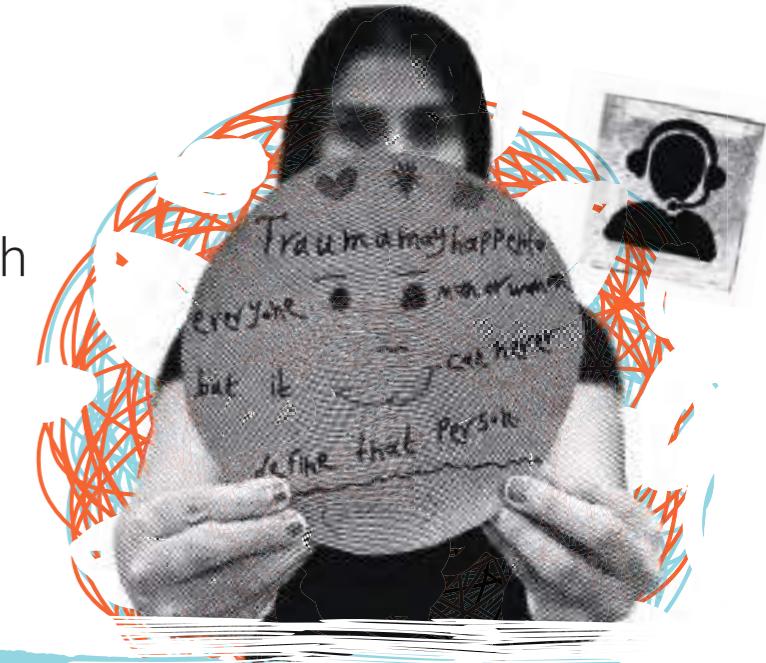

Eritreja, 30
„Natjerana sam
na brak kada sam
imala 15 godina...“

²⁸ U uzorak nisu ušle ispitanice koje su razvedene, rastavljene ili udovice.

3.3. Put migracije: Od odluke do privremenih prihvavnih centara u Bosni i Hercegovini

{ Sažetak poglavlja }

Razloge za napuštanje zemlje porijekla i za odluku da krenu na putovanje bez pratnje najveći postotak žena i djevojčica donosi zbog porodičnih problema („muževno nasilje“, „loš brak“), kao i zbog opštih sigurnosnih rizika u zemlji. Ispitanice koje su kao glavni razlog napuštanja svoje zemlje navele sigurnosne rizike u najvećem procentu imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu, u razvojnoj su ranoj odrasloj dobi i u najvećem procentu potiču iz Afganistana (61%).

Informacije o samom putu migracije nije imala svaka treća ispitanica, dok tek svaka deseta ispitanica smatra da je imala sve potrebne informacije, a 48% adolescentica nisu imale nikakve informacije o putu prije putovanja. Istraživanje pokazuje da je najveći procenat onih koje su na put krenule bez ikakvih informacija među Burundijkama.

Ukupno 97% ispitanica navelo je da putuje u grupi ili sa članovima porodice, što je u skladu s nalazima FGD: učesnici/ce navode da se žene i djevojčice kreću u grupama, najčešće zbog osjećaja sigurnosti, što je prethodno potvrđeno kao strategija većine žena i djevojčice da izbjegnu nasilje na putu. U skladu s time, rezultati FGD pokazuju da su poznate i situacije u kojima žene i muškarci tokom migracije ulaze u odnose zbog „obostrane koristi“ i benefita koje mogu ostvariti ne shvatajući da se upravo na taj način izlažu riziku od RZN.

U situacijama kada su se osjećale nesigurno u toku putovanja, podršku i pomoć su uglavnom tražile od članova porodice, supruga ili neke od osoba s kojim su putovale. Svaka treća ispitanica navela je da hrani i vodu nije imala duže od jednog dana, te da adekvatnu medicinsku pomoć tokom putovanja nisu imale ni trudnice ni žene kojima su liječnici ili medicinske intervencije bile priješ potrebni.

Svaka treća ispitanica smatra da žene u toku migracije – da bi zadovoljile osnovne potrebe – rade, ili im u tome pomažu suprug i porodica; a čak 15% ispitanica smatra da žene pružanjem seksualnih usluga dolaze do novca. Svaka druga ispitanica je navela da nije bila u situaciji da može zadovoljiti osnovne potrebe.

Skoro 80% ispitanica kao najveću brigu tokom putovanja navelo je snažan osjećaj nesigurnosti. Istraživanje nadalje pokazuje da 75% ispitanica smatra kako je izloženost fizičkom nasilju opasnost s kojom se žene i djevojčice u toku migracije suočavaju, a potom i nemogućnost pristupa servisima i resursima. Eksploracija, prisiljavanje na seksualne aktivnosti za novac i insistiranje na sklapanju bračne zajednice teškoće su koje navodi više od 60% ispitanica.

Svaka treća ispitanica navodi da su kao posljedice iskustava na putu primjetile različite psihičke promjene kod svoje djece, ponajviše depresiju, probleme s ljutnjom i agresivnošću i osjećanje tuge.

3.3.1.

Odluka o migraciji: Zašto i kako?

Razlozi za migracije su različiti, a prema podacima UN-a (2006) najčešći su: izbjegavanje ratnih sukoba, traženje bolje plaćenog i sigurnijeg posla, traženje boljih uslova za život ili sklapanje braka, ali i prognanstvo (e. *persecution*), izloženost osudi sredine u kojoj su živjele (e. *environmental degradation*), prirodne katastrofe, ekonomski, politički i drugi uzroci koji narušavaju normalno svakodnevno funkcioniranje i sigurnost. Pored navedenih, kao uzroci migracija navode se i tražanje za boljim kvalitetom života, traženje boljih poslovnih prilika, dok su migracije zbog porodičnih razloga najčešće na posljednjem mjestu (Geist & McManus, 2012; Kawar, 2004). Žene i djevojčice obično imaju manje učešća u odlukama o migraciji, jer odluku često donose ili bračni partner ili porodica (O'Neil, Fleury & Foresti, 2016). Isti autori naglašavaju kako se dešava da i žene, posebno u periodu adolescencije, želeći da se odvoje od porodice ili pobegnu od lošeg braka, samostalno donose odluku o migraciji.

Međutim, sve više novih izvora ukazuje na to da su prilike za osnaživanje žena – a koje inkorporiraju više prethodno navedenih faktora – jedan od najvažnijih razloga za migracije.²⁹

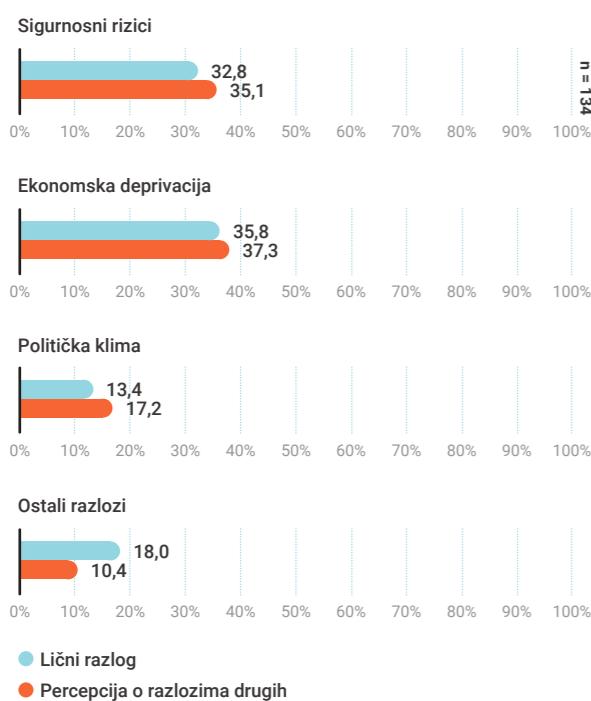
Rezultati naše studije pokazuju da postoje tri ključna razloga zbog kojih su se žene i djevojčice (i njihove porodice) odlučile na migraciju:

- (1) **Sigurnosni rizici**, koji uključuju strah za vlastiti život, tjelesni integritet i fizičko zdravlje, a koji su najčešće uzrokovani ratom, nasiljem, prijetnjama;
- (2) **Ekonomска deprivacija**, koja podrazumijeva nemogućnost pojedinca ili domaćinstva da priskrbe osnovne životne potrepštine vezane za ishranu, higijenu, ali i za obrazovanje i slično;
- (3) **Politička klima** u ovom kontekstu ponajprije se odnosi na stanje u državi porijekla u kojoj su ljudska prava, posebno prava žena izuzetno ugrožena, najčešće bez naznaka da će se popraviti.

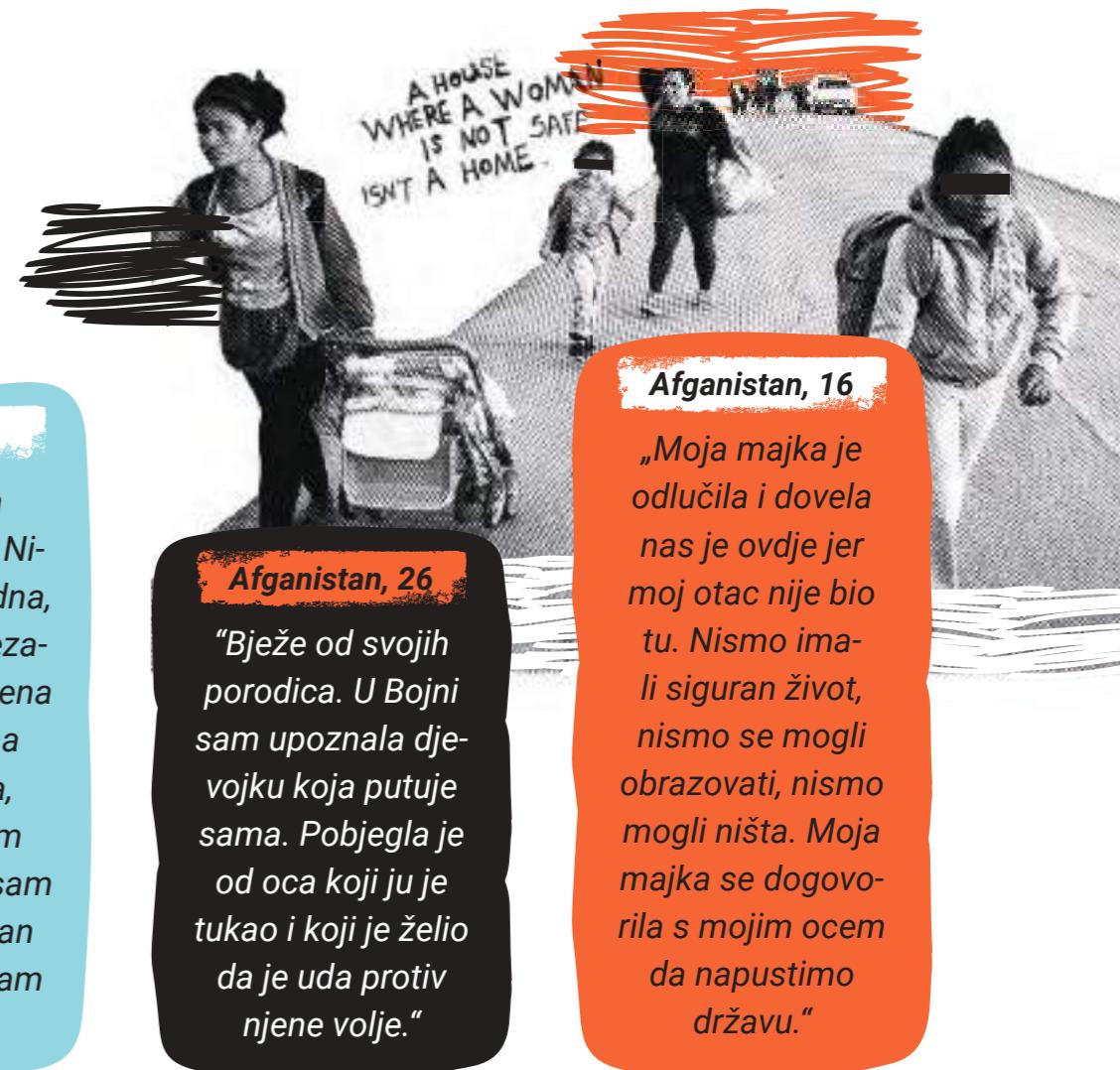
Iako su razlozi za napuštanje zemlje najčešće multifaktorski, Grafikon 19 prikazuje procenat žena i djevojčica u odnosu na (1) primarni razlog da migriraju; i (2) njihovu percepciju o razlozima da druge žene i djevojčice migriraju. Dvije trećine ispitanica ističe kako su njihovi razlozi da napuste svoju zemlju ekonomска deprivacija (36%) i sigurnosni rizici (33%), dok njih 13% ističe političku klimu kao ključni uzrok. Pri tome, ne postoji značajna razlika u pogledu odnosa između onoga radi čega su ispitanice napustile zemlju porijekla i onoga što ispitanice opažaju da mogu biti razlozi drugih žena i djevojčica da napuste svoje zemlje.

Ispitanice koje su kao glavni razlog napuštanja svoje zemlje navele sigurnosne rizike u najvećem procentu imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu (47%), u razvojnoj su ranoj odrasloj dobi (65%) i u najvećem procentu potiču iz Afganistana (61%). Ispitanice koje su zemlju napustile

Grafikon 18:
Razlozi napuštanja zemlje porijekla (%)

²⁹ Vidjeti, na primjer, Megevand M, and Marchesini L (2021). Women and girls safe spaces: A toolkit for advancing women's and girls' empowerment in humanitarian settings. IMC and IRC.

Iran, 27

"Konstantna diskriminacija. Nisam bila slobodna, nisam imala nezavisnost. Uskraćena su mi osnovna ljudska prava, pravo da radim kao žena. Ako sam željela normalan život, morala sam otići."

Afganistan, 26

"Bježe od svojih porodica. U Bojni sam upoznala djevojku koja putuje sama. Pobjegla je od oca koji ju je tukao i koji je želio da je uda protiv njene volje."

Afganistan, 16

"Moja majka je odlučila i dovela nas je ovdje jer moj otac nije bio tu. Nismo imali siguran život, nismo se mogli obrazovati, nismo mogli ništa. Moja majka se dogovorila s mojim ocem da napustimo državu."

iz razloga vezanih za ekonomsku deprivaciju, u istom procentu imaju završenu srednju i visoku školu (37%), u razvojnom su periodu adolescencije (38%) i svaka treća potiče iz Afganistana. Ispitanice koje su svoju zemlju napustile iz političkih razloga imaju najčešće završenu srednju školu (50%), potiču iz Burundija (22%), a u približno jednakom procentu (40%) se nalaze u periodu rane i srednje odrasle životne dobi.

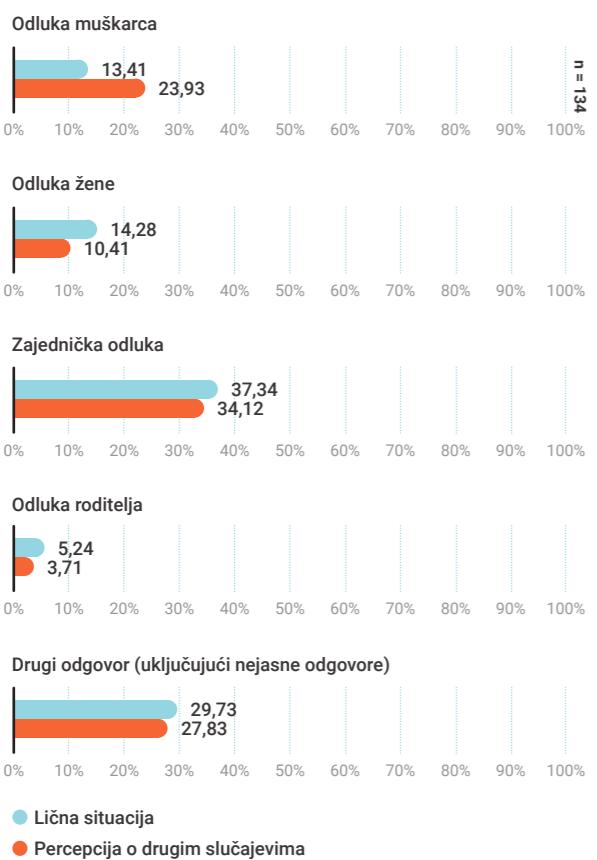
Rezultati dobijeni putem FGD i GBVIMS potvrđuju prikazane nalaze. Naime, učesnici i učesnice su kroz svoj rad u sigurnim centrima uglavnom mogli zaključiti da se glavni razlozi migracija vezuju za sigurnosnu, političku i ekonomsku situaciju u zemljama iz kojih ispitanice dolaze. Važno je navesti utisak učesnika/ca FGD, a odnosi se na činjenicu da žene i djevojčice iz azijskih zemalja (Afganistan, Irak, Iran) lakše prihvataju da pričaju o razlozima svojih migracija jer ih one smatraju opštepoznatim i opšteprihvaćenim (B1, B3). S druge strane, žene i djevojčice porijeklom iz Burundija i s Kube, čiji se razlozi migracija češće vežu za politički i ekonomski kontekst u zemlji porijekla, imaju manju želju da razgovaraju o razlozima svojih migracija.

Posebno je važno ispitati činjenicu zbog čega se neke žene i djevojčice odlučuju da migriraju same. Prema percepciji onih koje su ispunile upitnik, najveći procenat ispitaničica (19%) smatra da se žene i djevojčice odlučuju na putovanje bez pratnje zbog porodičnih problema (opisanih uz citate: „muževno nasilje“, „loš brak“), te zbog opštih sigurnosnih rizika u zemlji (15%), ali i iz ekonomskih razloga (9%). Pored drugih razloga, koji se rjeđe navode, najviše ispitaničica dalo je nejasne odgovore ili uopšte nije odgovorilo na ovo pitanje (49%).

Rezultati FGD potvrđuju i dodatno pojašnjavaju takve nalaze. Naime, učesnici i učesnice su kroz svoj rad stekli utisak da je bježanje od prisilnih brakova i od različitih oblika nasilja u porodici uglavnom karakteristika žena i djevojčica koje su bez pratnje napustile zemlje Bliskog istoka i južne Azije (U1,U4). S druge strane, na primjer, žene i djevojčice s Kube odlučuju se da putuju same iz ekonomskih razloga, i to najčešće u dogovoru sa svojom porodicom (B2). „One jednostavno sakupe sredstva za avionsku kartu, najčešće do Srbije, s planom da će im se, kada stignu u zemlje željene destinacije, ostali članovi porodice priključiti“.

Većina žena i djevojčica iz uzorka učestvovala je u donošenju odluka o migraciji zajedno sa svojim suprugom (37%), i istovremeno smatraju da je to slučaj sa većinom drugih njima poznatih žena i djevojčica (34%). Uzimajući u obzir da su određene žene i djevojčice u pokretu same, sasvim je očekivano da određeni broj žena samostalno donosi takve odluke (14%). Međutim, posebno zabrinjava podatak da svaka sedma osoba iz uzorka (13%), ili svaka četvrta koju oni poznaju (24%), nije imala značajnu ulogu u odlučivanju da li će i kako migrirati. Gotovo jedna trećina ispitanica nisu dale odgovor na ova pitanja (vidjeti Grafikon 19).

Grafikon 19:
Uloge u donošenju odluke o migraciji (%)

3.3.2.

Organizacija puta migracije

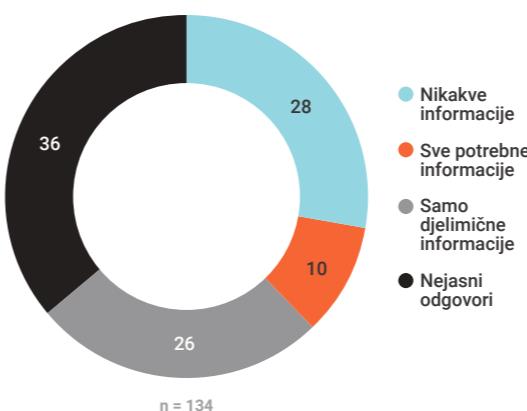
Prethodna istraživanja pokazuju da žene, a posebno adolescentice, često imaju malo ili čak nimalo informacija o putu na koji polaze, što ih čini posebno ranjivim.³⁰ Tako prilikom donošenja odluke o migracijama žene i djevojčice mogu stvoriti nerealna očekivanja od onoga što ih čeka na putu i u samoj zemlji željene destinacije (npr. imaju nepotpune informacije o samom toku migracije, procedurama te o mogućnostima za zaposlenje u zemlji u koju odlaze).³¹

Podaci u ovoj studiji potvrdili su prethodna istraživanja. Naime, kako to prikazuje Grafikon 20, skoro svaka treća ispitanica (28%; n=134) smatra da nije imala nikakve informacije o putu migracije prije nego što je pošla na taj put, dok je svaka četvrta (26%) imala samo neke informacije (najčešće informacije od prijatelja i poznanika koji su isti put već prošli). Tek svaka deseta žena ili djevojčica (10%) smatra da je imalo sve potrebne informacije o putu.

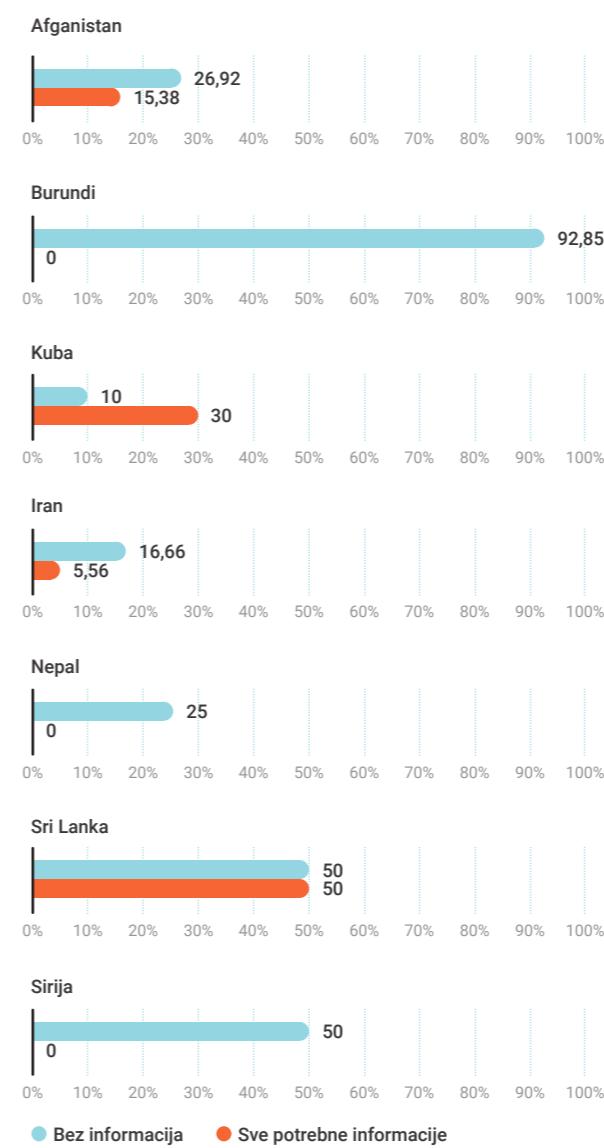
Posmatrajući prema zemlji porijekla (vidjeti Grafikon 21)³², vidimo da je najveći procenat onih koje su na put krenule bez ikakvih informacija je među Burundijkama. Takav rezultat potvrđuju i učesnici FGD (B1, U1). S druge strane, među Kubankama samo jedna od deset ispitanica smatra da je na put pošla bez informacija.

Dobijeni rezultati o nivou informiranosti stoje u pozitivnoj i značajnoj korelaciji sa nivoom obrazovanja ($r=0.49$, $p=0.00$); to pokazuje da osobe sa više godina formalnog obrazovanja nastoje prikupiti što više informacija. S obzirom na to da su ispitanice s Kube u najvećem procentu visoko obrazovane, očekivano je i da će imati više informacija o putu, za razliku od ispitanica iz Afganistana, koje su u najvećem procentu ujedno i najmanje obrazovane. Međutim, zanimljivo je to što ispitanice iz Burundija, koje uglavnom imaju srednjoškolsko ili visoko obrazovanje (93%, N=14), u

Grafikon 20:
Informiranost o putu migracije
prije polaska (%)

Grafikon 21:
Informiranost o putu migracije
u odnosu na zemlje porijekla (%)

pravilu (njih više od 83%) na put kreću bez ikakvih informacija. Iskustva u radu s njima (B2, B3, U1, U2) pokazuju da je razlog za ovakve nalaze to što ispitanice iz Burundija znaju da avionom dolaze do Srbije, a da nakon toga pješače ka BiH. One nemaju prethodno saznanje da su drugi Burundjci tokom višemjesečnih migracija boravili u kam-povima, na raznim nesigurnim rutama, i ne znaju šta im se na putu može dogoditi. Značajan podatak je i to da čak 48% ispitanica koje su u periodu adolescencije nisu imale nikakve informacije o putu prije putovanja. Dobijeni rezultat moguće je objasniti karakteristikama razvojnog perioda u kojem se ispitanice nalaze, a to su difuzija odgovornosti i sklonost eksperimentu. U skladu s tim, kretanje na put o kojem nemaju nikakve informacije posljedica je nezrelosti i neiskustva, što ih svakako čini veoma ranjivim u kontekstu eksploatacije i izloženosti nasilju.

Afganistan, 25

"Putujem već dvije godine; nisam ni pomisljala da će trajati ovoliko dugo. Niko me nije upoznao s tim niti upozorio na to. Moji prijatelji su na svoje destinacije stigli mnogo brže."

Iran, 27

"Mnogo smo istraživali, razgovarali smo sa ljudima koji su ovo već prošli. Dobro smo se pripremili. Međutim, mnogi ljudi krene potpuno nespremno."

³⁰ Vidjeti više u O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. London: Overseas Development Institute.

³¹ Kawar, M. (2004). *Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable?* Graduate Institute Publications, 71-87

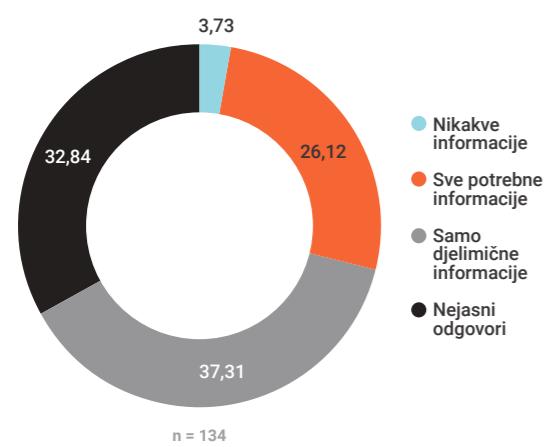
³² Ovaj grafikon treba koristiti samo kao ilustraciju jer zbog malog broja ispitanica prema pojedinim zemljama porijekla nije relevantno računati procentualne vrijednosti.

3.3.3.

Opis puta i dolazak na destinaciju

Informiranost žena i djevojčica o putu migracija značajno se povećava kada putovanje započne u odnosu na informacije koje su imale prije početka putovanja. Naime, samo 4% ispitanica je navelo da i dalje nisu imale nikakve informacije nakon što je putovanje počelo, 37% ih je imalo informacije o putovanju, a 26% sve potrebne informacije (vidjeti Grafikon 22). Uz ovaj nalaz bitno je naglasiti da informiranost žena i djevojčica o putu – kada je putovanje već započelo – ostaje konstantno bez obzira na starosnu dob i državu porijekla ispitanica.

Grafikon 22:
Informiranost o putu migracija
u toku puta (%)

³⁰ Vidjeti više u O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. London: Overseas Development Institute.

³¹ Kawar, M. (2004). Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable? Graduate Institute Publications, 71-87

³² Ovaj grafikon treba koristiti samo kao ilustraciju jer zbog malog broja ispitanica prema pojedinim zemljama porijekla nije relevantno računati procentualne vrijednosti.

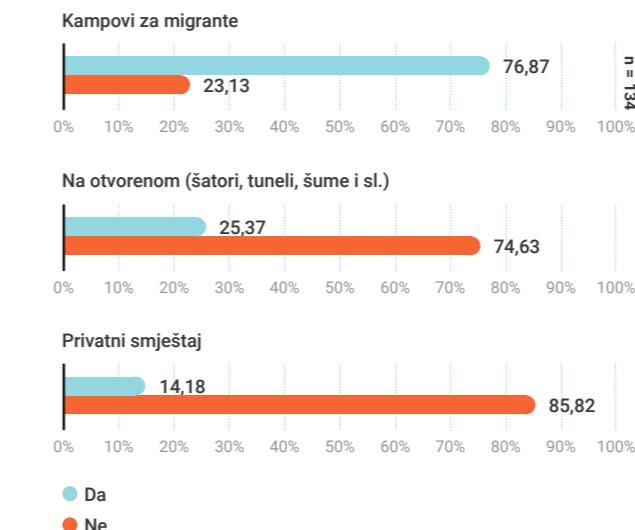
³³ Ujedinjene nacije, 2006.

U literaturi je poznato je da žene obično putuju kao članovi porodice ili kao budući supružnici.³³ Tako se i ovom studijom dolazi do rezultata da je 97% ispitanica navelo da putuju u grupi ili sa članovima porodice, dok su samo dvije ispitanice navele da putuju same. Učesnici/ce FGD slažu se sa ovim nalazom, te navode da vrlo rijetko neko dođe u PPC potpuno sam, a izuzeci se mogu primijetiti kod populacije mlađih muškaraca. Dalje pojašnjavaju da se žene i djevojčice kreću u grupama, najčešće zbog osjećaja sigurnosti, što je prethodno i potvrđeno kao strategija većine žena i djevojčica kako bi izbjegle nasilje na putu (Vidi dio 3.1.). Zbog različitih razloga, tokom različitih etapa puta, članovi grupe koji putuju zajedno često se mijenjaju. Poznate su i situacije u kojima žene i muškarci tokom migracija ulaze u odnose zbog „obostrane koristi“ i benefita koje mogu ostvariti. Na primjer, žene najčešće dobijaju osjećaj zaštićenosti i sigurnosti, a muškarci dobijaju pogodnost da borave u dijelu PPC koji su namijenjeni za porodice. Međutim, upravo ovakvi primjeri mogu za posljedicu imati pojavu rodno zasnovanog nasilja (RZN).

Žene i djevojčice na putu migracija najčešće su pronalazile smještaj u kampovima za migrante (77%). Podaci iz IMGBV baze pokazuju da su to upravo mjesta na kojima su one najčešće i doživjele neki oblik RZN. S druge strane, svaka četvrtina ispitanica (25%) ističe da je sklonište nalazila i u šatorima, napuštenim kućama, tunelima ili u šumi, dok ih je 14% istaklo da su bile smještene u privatnom smještaju (vidjeti Grafikon 23). U pogledu zemlje porijekla i vrste skloništa, zanimljiv podatak je da čak 71% ispitanica iz Burundija preferira sklonište na otvorenom, dok ispitanice s Kube preferiraju privatni smještaj, a one iz Irana smještaj u kampovima.

Nalazi provedene FGD potvrđuju rezultate dobijene upitnikom, te se posebno naglašava da postoje određene razlike u odnosu na zemlju porijekla žena i djevojčica, na rutu njihovog kretanja i vremenski period u kojem se migracije dešavaju. Na primjer, žene i djevojčice iz Azije najčešće borave u privatnom smještaju dok su u Turskoj ili Grčkoj, a odmah zatim u zvaničnim kampovima (ili prihvatnim centrima) za migrante (U3, U4, B1). S druge strane, žene i djevojčice porijeklom s Kube najčešće u grupama (više porodica ili grupa) koriste privatni smještaj (B1, B3).

Grafikon 23:
Smještaj
u toku puta (%)

Analiza rezultata dobijenih upitnikom uporedno prikazuje iskustvo ispitanica o tome gdje su se one najčešće osjećale nesigurno, i njihovu percepciju o mjestu na kojem bi se žene i djevojčice trebale osjećati najnesigurnije (Grafikon 24). Naime, najveći broj ispitanica (61%) smatra da se žene i djevojčice trebaju plašiti kada se nađu na otvorenom (u šumi, na planini ili u napuštenoj kući), dok se taj procenat znatno smanjio kada se pitanje odnosilo na njihovo lično iskustvo (49%). Nešto manja razlika između percepcije i ličnog iskustva identificirana je kad je u pitanju boravak na državnoj granici. Ukupno 10% ispitanica smatra da je državna granica mjesto na kojem bi žene trebale osjećati nesigurnost i koje treba izbjegavati. Taj procenat se povećava na 13% kad je u pitanju lično iskustvo. Najveća razlika u odnosu na percepciju i lično iskustvo jeste potpuno nova kategorija u okviru ličnog iskustva, koja nije postojala u okviru percepcije: 8% ispitanica je navelo izbjeglički kamp Mória u Grčkoj kao mjesto gdje su se osjećale nesigurno i koje treba izbjegavati tokom putovanja.

Samo 21% ispitanica je istaklo da su u toku puta uvijek imale hranu i vodu, što znači da preostalih 80% nije. Čak svaka treća ispitanica je navela da hranu i vodu nije imala duže od jednog dana. U situacijama kada su se osjećale nesigurno u toku putovanja, podršku i pomoći je svaka treća ispitanica mogla potražiti od članova porodice, supruga ili neke osobe s kojom je putovala. Takođe, svaka treća ispitanica je istakla da je pomoći mogla potražiti i od policije ili Crvenog krsta, 11%

Burundi, 22

“Nije bilo skloništa. Uvijek sam putovala u grupi, hodali smo iz Srbije u Bosnu i Hercegovinu. Bili smo velika grupa i spavali smo na otvorenom.”

Iran, 36

“Boravila sam u kampovima jer je to najsigurnije mjesto za ženu, pogotovo za samicu. Sama sam i uvijek sam birala sigurne kampove.”

Afganistan, 41

“Boravim u kampovima, uvijek u kampovima. Jer krijumčar može odvesti ženu u šumu i silovati je ako želi.”

Irak, 40

"Proveli smo tri dana u šumi bez hrane, jeli smo lišće kako bismo preživjeli."

Iran, 35

"Šuma je veoma opasna, kao i ruta kojom smo išli. Bojala sam se da će mi kćerka biti silovana i da će mi neko oteti djecu."

Iran, 30

"lako su parkovi i napuštene zgrade opasni, primorani smo da boravimo u njima umjesto na poljima ili u šumama. Noći su teže, jer nema nikoga da te brani od mogućih napada."

Afganistan, 24

"Zavisno od toga gdje sam i s kim putujem. Ako putujem s porodicom, onda od mog muža, a ako putujem sama, onda pomoć tražim od radnika u kampovima ili od policije."

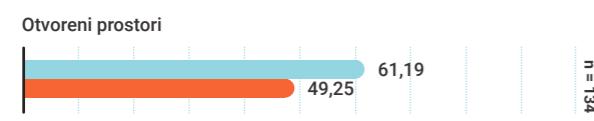
Nepal, 26

"Ponekad smo ostajali bez hrane. Teško je naći prodavnicu, a kada bismo je našli, lokalno stanovništvo bi nas prijavljivalo policiji."

Iran, 37

"Nema organizacija tokom puta niti izvan kampova. Ljudi na koje se možemo osloniti su oni s kojima putujemo i kojima vjerujemo."

Grafikon 24:
Osjećaj (ne)sigurnosti tokom puta (%)

● Percepcija
● Lično iskustvo

Afganistan, 32

"Najnesigurnije sam se osjećala u kampu Mória u Grčkoj. Najgore je bilo po noći. Samci bi pili alkohol, a zatim bi napadali žene. Zbog toga čak nisam išla ni u toalet po noći. Patila bih se do jutra."

ispitanica je istaklo nevladine organizacije kao mjesto podrške u trenucima kada su osjećale nesigurnost, a samo 4% ispitanica je navelo podršku osoba zaposlenih u PPC. Na osnovu rezultata nameće se zaključak da ispitanice u toku puta nisu imale adekvatnu socijalnu podršku u situacijama kada su se osjećale nesigurno.

Svaka druga ispitanica smatra da su prilikom migracijskog puta ili registracije u izbjegličkim kampovima/prihvratnim centrima uzete u obzir specifične potrebe pojedinih ljudi onda kada su u kontaktu sa organizacijama, nadležnim instituci-

jama i slično (trudnice, osobe s invaliditetom ili bolesne osobe), dok 8% njih smatra da nisu. Procenat od 29% ispitanica na ovo pitanje je odgovorilo neodređeno, previše uopšteno ili nije dalo nikakav odgovor.

Svaka treća ispitanica je navela da u toku putovanja adekvatnu medicinsku pomoć nisu imale ni trudnice ni žene kojima su trebali neki lijekovi ili druge medicinske intervencije. Njih 25% je istaklo da su adekvatnu medicinsku pomoć žene imale samo u PPC.

Na pitanje o posljedicama koje su primijetile kod svoje djece, a koje se mogu pripisati posljedicama nastalim tokom puta, skoro svaka treća ispitanica (26%) navodi da je primjetila razlike psihičke promjene kod djece. Pod tim se podrazumijevaju depresija, stanja ljutnje, tuge ili agresivnosti. Razlike fizičke tegobe (hladnoća, bolest, umor) kod djece je primjetilo 8% ispitanica, dok je 7% primjetilo promjene koje nisu znale opisati. Samo 4% ispitanica nije primjetilo nikakve promjene kod djece. Dobijeni nalaz upućuje na zaključak da migracija jako negativno utiče na mentalno zdravlje djece i da može ostaviti veoma ozbiljne posljedice.

U analizi odgovora koji se odnose na način na koji žene i djevojčice u toku migracija zadovoljavaju svoje osnovne potrebe, identificirane su značajne razlike u odnosu na percepciju ispitanica o načinima zadovoljenja potreba uopšte i načina na koji su one same zadovoljavale svoje potrebe (vidjeti Grafikon 25). Svaka treća ispitanica smatra da žene u toku migracije – da bi zadovoljile osnovne potrebe – rade (30%), ili im u tome pomažu suprug i porodica (33%). Čak 15% ispitanica smatra

da žene pružanjem seksualnih usluga dolaze do novca. Njih 18% smatra da se do novca dolazi prodavanjem ličnih stvari, dok 13% smatra da žene do novca dolaze prosjačenjem. Svaka druga ispitanica je navela da se nije našla u situaciji da ne može zadovoljiti osnovne potrebe. Od onih koje su morale da nađu način da zadovolje svoje osnovne potrebe, svaka treća ispitanica kao najčešći izvor novca navode supruga ili porodicu, 6% ih je prodavalo lične stvari, a 4% radilo.

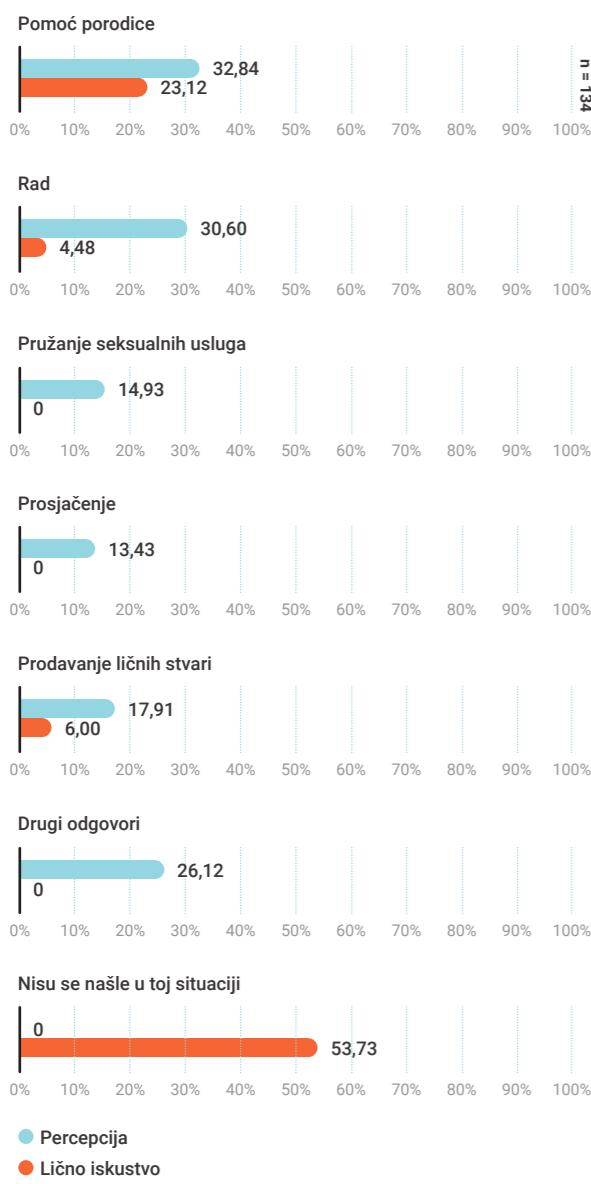
Percepcija ispitanica o tome kako žene i djevojčice zadovoljavaju osnovne životne potrebe na putu migracija razlikuje se u zavisnosti od zemlje porijekla. Na primjer, značajan procenat ispitanica iz Afganistana (23%), Irana (22%) i Iraka (17%) smatra da su žene prinuđene pružati seksualne usluge da bi došle do osnovnih sredstava za život na putu migracija. Za razliku od njih, to smatra samo jedna od deset Kubanki, dok njih osam od deset smatra da su žene primorane raditi da bi došle do tih sredstava (vidjeti Prilog 4).

Nepal, 27

"Imala sam svu podršku i pomoć koja mi je bila potrebna dok sam bila trudna. Bila sam zbrinuta."

Grafikon 25:
Načini zadovoljavanja
osnovnih potreba (%)

Pošto je skoro 80% ispitanica kao najveću brigu koja se odnosi na sigurnost u toku puta navelo da na rutu kojom se putuje nema sigurnog mjeseta, to implicira na zaključak da ispitanice gotovo uopšte nemaju osjećaj sigurnosti. Uzmemo li u obzir činjenicu da je potreba za sigurnošću jedna od osnovnih ljudskih potreba,³⁴ a da nezadovoljenje te potrebe onemogućava zadovoljenje drugih, viših potreba (kao što je npr. potreba za pripadanjem), stalni osjećaj nesigurnosti neizostavno dovodi do narušavanje mentalnog i fizičkog zdravlja.

³⁴ Vidjeti više u Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370-396.

Afghanistan, 30

„Djeca su nam se promijenila otkad smo napustili dom. Najviše su patila na putu i iskusila su velike traume. Kćerku mi je pretresla policija. Čak su dirali i odjeću koju je imala na sebi. Nakon toga mi je rekla: 'Majko, oprosti mi'. Rekla sam joj: 'Dušo moja, nemam šta da ti oprostim. Nisi ti kriva, oni su veoma loši ljudi i ti nemaš ništa s tim!'

Iran, 47

„Moja djeca su se mnogo promijenila. Sin mi ima 17 godina, ali se ponaša kao da ima 30. Vidjeli su i čuli previše, djetinjstvo im je oduzeto.“

Afghanistan, 31

„Udate žene dobijaju novac od porodice. Žene koje putuju same rade svakojake poslove. Neke u putu nađu muškarce koji će ih podržavati. Jedna žena u Grčkoj je pokušala zavesti mog šesnaestogodišnjeg sina. Jedva smo je udaljili od njega. Neke čak prodaju tijelo kako bi zaradile.“

Afghanistan, 24

„Žene obično dobijaju novac od porodice, ali ako putuju same i pobjegle su od njih, zna se desiti da prodaju svoje tijelo kako bi zaradile.“

Nepal, 23

„Imala sam neku uštěđevinu, ali sam takođe ilegalno radila kako bih uštědjela nešto novca.“

Da je izloženost fizičkom nasilju opasnost s kojom se žene i djevojčice u toku migracije suočavaju, navodi čak 75% ispitanica, što ovaj problem stavlja na drugo mjesto po učestalosti. Nemoćnost pristupa uslugama i resursima značajna je poteškoća za 69% ispitanica. Seksualno nasilje i rizik od napada prilikom odlaska u toalet kao teškoću s kojom se žene suočavaju ističe 68% ispitanica. Eksploracija, prisila na seksualne aktivnosti za novac i insistiranje na sklapanju bračne zajednice su teškoće koje navodi više od 60% ispitanica. Bitno je istaći da su adolescentice u najvećem procentu (više od 90%) isticale svaku od opisanih situacija kao značajnu teškoću s kojom se žene suočavaju u toku migracija (vidjeti Grafikon 26).

S obzirom na opisane rezultate, nameće se zaključak da ispitanice navode kako se žene u toku migracija uopšte ne osjećaju sigurno. Takođe smatraju da su izložene različitim izuzetno opasnim rizicima, koji po svojoj prirodi vrlo često vode ka traumatičnim doživljajima, a koji uvijek ostavljaju teške trajne posljedice na mentalno zdravlje.

Svaka treća ispitanica smatra da su sigurnosni rizici različiti za žene sa određenim poteškoćama, kao i za adolescentice/mlade žene, žene iz populacije LGBT i samice. Ne postoje razlike u istaknutoj percepциji između uzrasnih grupa u

Kuba, 28

„Riskantnije je za adolescentice koje su u pokretu, one više pate zbog svoje osjetljive životne dobi.“

Iran, 39

„Zaista ne znam... Ja sam sama sa svojom kćerkom.“

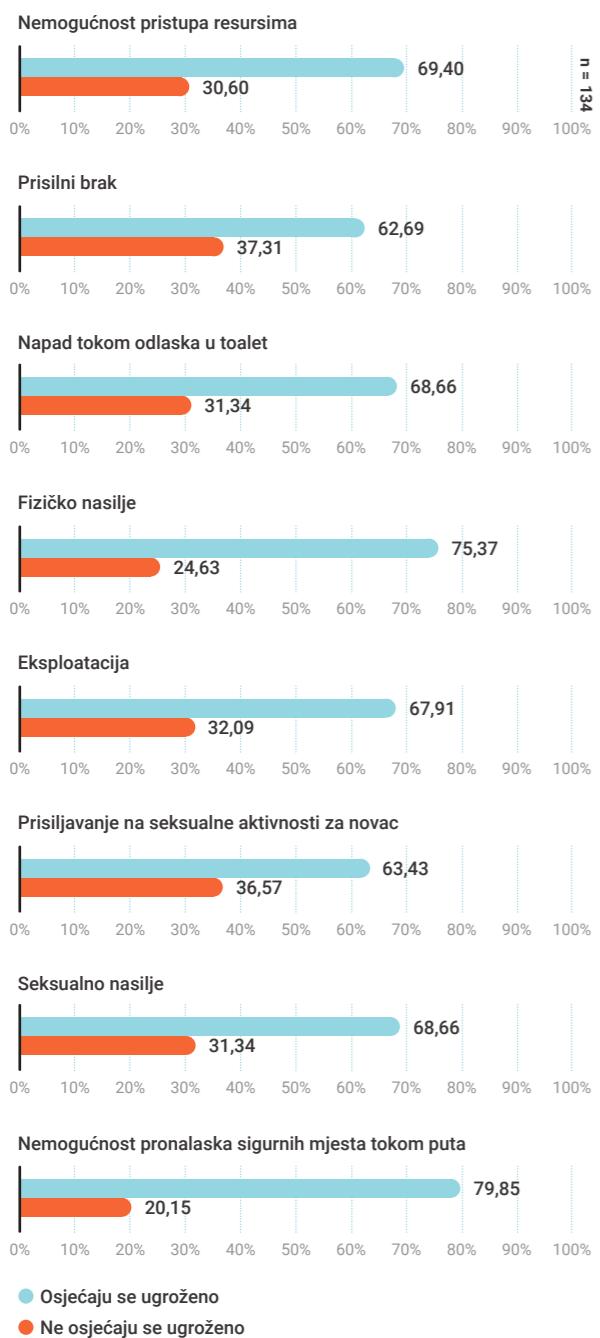
Afghanistan, 25

„Nema stvarne razlike. Svaka žena je pod jednakim rizikom da bude silovana, napadnuta u toaletu, eksplorirana, prisilno udata.“

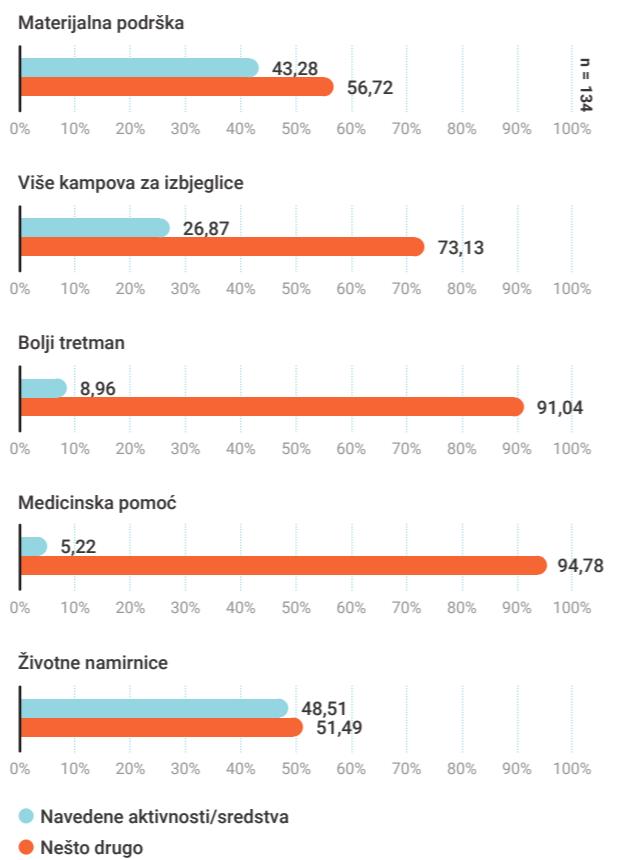
Eritreja, 20

„Djevojčice i samice su pod većim rizikom zbog nemogućnosti da se odbrane.“

Grafikon 26:
Osnovni razlozi za osjećaj nesigurnosti u putu migracija (%)

Grafikon 27:
Šta je moguće uraditi kako bi se ženama i djevojčicama osiguralo sigurno okruženje tokom puta (%)?

koje su ispitanice svrstane. U kontekstu (ne)po- moći i (ne)podrške koje ispitanice dobijaju u okviru grupe s kojom putuju, 37% ispitanih ističe da im članovi grupe pomažu, a skoro svaka treća da im članovi grupe omogućavaju osjećaj sigurnosti. Značajan podatak je da 27% ispitanica nije odgovorilo na ovo pitanje, ili su odgovori koje su dale bili nejasni.

Odgovori ispitanica na pitanje o tome šta bi nevaldine organizacije mogle uraditi kako bi ženama i mladim djevojkama bio olakšan put migracija svrstani su u nekoliko kategorija (vidjeti Grafikon 27). Skoro svaka druga ispitanica smatra da bi bilo vrlo korisno materijalno podržati žene kako bi im put bio lakši. Odmah nakon novca ispitanice su navele da je potrebno osigurati više osnovnih životnih namirnica (vode, hrane, odjeće i sredstava za održavanje higijene). Svaka treća ispitanica smatra da bi više zvaničnih kampova na putu doprinijelo olakšavanju puta, a bolji tretman i medicinska pomoć predstavljaju olakšanje za manje od 10% ispitanica.

3.4. Percepcija trenutnog stanja i vizija budućnosti

{ Sažetak poglavlja }

Ukupno 73% ispitanica iskazalo je pozitivan stav o tome kako se osjećaju u privremenim prihvatnim centrima (PPC) u BiH. One koje se nemaju pozitivan stav istakle su da se osjećaju umorno, dosadno im je, uplašene su, ljute i slično, a to se najčešće veže za njihova iskustva na putu migracija.

Svoje vrijeme u PPC provode u različitim aktivnostima za osnaživanje (e. empowerment activities) (34%), ili provode vrijeme u sobi (31%) (spavaju, odmaraju se, borave u sobi sa drugima, provode vrijeme s porodicom i sl.).

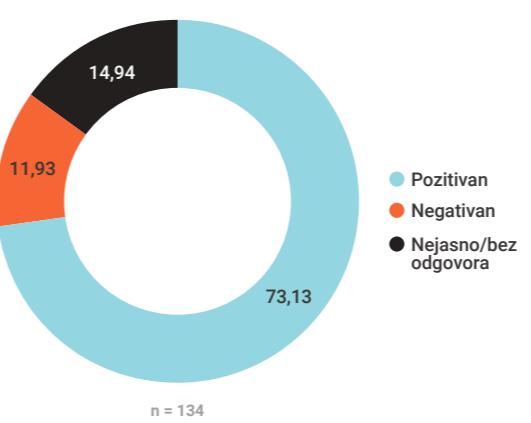
Istraživanje pokazuje da se žene i djevojčice osjećaju većinom sigurno u PPC u BiH budući da je taj odgovor dalo 87% ispitanica, a ispitanice koje se ne osjećaju sigurno svoj osjećaj nesigurnosti ponajviše vežu uz odlazak u kupatilo (nema ključa, nema svjetla, ponekad muškarci ulaze i sl.), na što je ukazala svaka četvrta žena ili djevojčica.

Kao najveću želju za budućnost, svaka sedma žena ili djevojčica (15,5%), među kojima su većina adolescentice, ističe mogućnost i nastavak obrazovanja.

3.4.1.

Osjećaji u vezi s privremenim prihvatnim centrima i percepcija trenutnog stanja

Grafikon 28:
Trenutni dominantni osjećaj ispitanica u PPC-u (%)

Nakon puta koji su prošle, za sve žene i djevojčice, a posebno one koje su doživjele nasilje, vrlo je bitna percepcija trenutnog stanja i uslova u kojima borave. Na pitanje o tome kako se osjećaju u PPC, 73% ispitanica je izrazilo pozitivan osjećaj (vidjeti Grafikon 28), pri čemu se pod tim podrazumijevaju odgovori: sigurno, smireno, sretno, dobro, nije loše. S druge strane, 12% ispitanica je istaklo da negativna osjećanja trenutno dominiraju, pri čemu se pod tim podrazumijevaju odgovori: umorno, dosadno mi je, uplašena sam, ljuta sam i sl. Ostale ispitanice dale su previše uopštene i nespecifične odgovore, ili nisu ništa odgovorile na ovo pitanje.

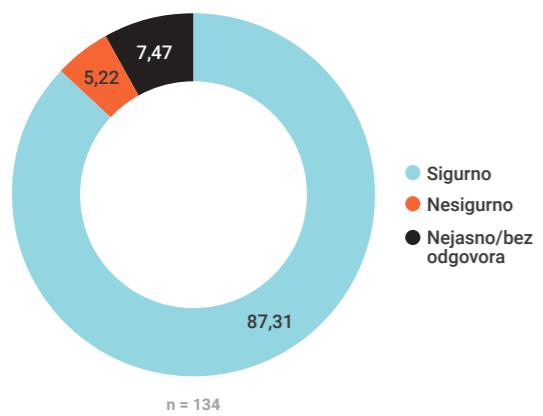
Na osnovu odgovora na pitanje o tome koliko se sigurno osjećaju u PPC u BiH, 87% ispitanica je navelo da se osjećaju sigurno, a 5% da se ne

osjećaju sigurno (vidjeti Grafikon 29). Najmanje sigurno se osjećaju kada odu u kupatilo (*nema ključa, nema svjetla, ponekad muškarci ulaze i sl.*), na što je ukazala svaka četvrt žena ili djevojčica (27%).

Dok borave u PPC, najveći broj žena i djevojčica provode vrijeme dominantno u različitim aktivnostima za osnaživanje (e. *empowerment activities*)³⁵ (34%), ili provode vrijeme u sobi (31%)

Grafikon 29:
Osjećaj sigurnosti u PPC-u (%)

(spavaju, odmaraju se, borave u sobi sa drugima, provode vrijeme s porodicom i sl.). Najmanji broj njih dominantno provodi vrijeme u „planiranju odlaska“ (8%), ili u aktivnostima izvan PPC (9%). Dobijeni podaci prikazani su u Grafikonu 30.

Iako na pitanje o najčešćim problemima s kojim se susreću prilikom boravka u PPC u BiH svaka druga ispitanica nije dala odgovor ili jasan odgovor, najveći procenat onih koje su odgovorile (43%, n=56) kao ključni problem ističu higijenu i nedostatak privatnosti (36%, n=56) jer se vrata soba i kupatila ne mogu zaključati, a u sobama je prevelik broj ljudi. Nedostatak hrane i odjeće je primarni problem za 21% ispitanica koje se odgovorile na ovo pitanje (n=56).

Više od polovine ispitanica (59%) navelo je da im bliske osobe (suprug, prijatelji, porodica) najčešće pomažu kada imaju neki problem ili kada se osjećaju loše, a svaka četvrt ispitanica (23%) navela je da im pomaže osoblje iz PPC. Njih 16% ističe da im ne pomaže niko u takvim situacijama (vidjeti Grafikon 30). Najveći procenat ispitanica koje su navele da im pri rješavanju problema ne pomaže niko potiče iz Afganistana (68%), što je i očekivano u odnosu na njihovu brojčanu dominaciju u uzorku.

Na pitanje s kim žele razgovarati kada se pojavi neki problem, značajno se povećava broj ispitanica koje ističu da žele razgovarati sa osobljem iz PPC (30%), a broj ispitanica koje ne žele razgovarati ni s kim značajno se smanjio (na 9%) (vidjeti Grafikon 31). Ovakav rezultat doprinosi zaključku da veliki broj žena i djevojčica ima visoko povjerenje u osoblje UNFPA koje svoje dužnosti obavlja unutar PPC u BiH.

Nepal, 35

„Dobro se osjećam u ovom prihvatnom centru, provodim vrijeme u radionicama raznih organizacija, slobodno šetam van centra.“

Iran, 33

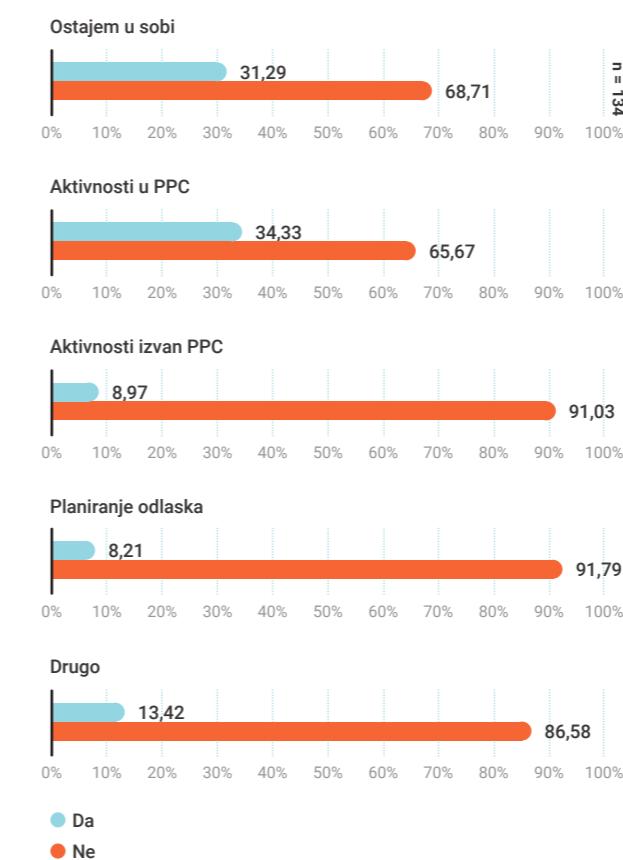
„Osjećam se depresivno. Došla sam u prostor za žene i djecu UNFPA, a većinu vremena provodim u sobi.“

Sirija, 47

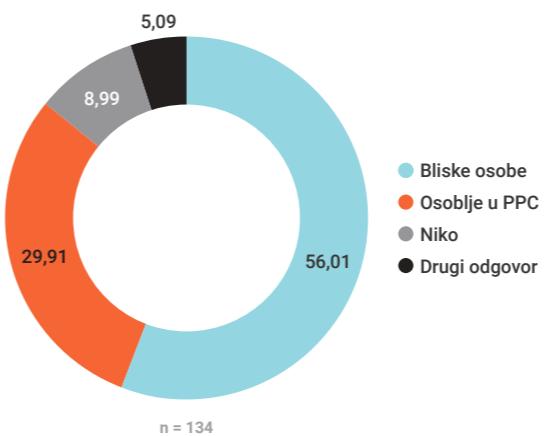
„Apsolutno sigurno. Bila sam u bolnici sa bebom 25 dana i bila sam potpuno uvjerenja da su mi ostala djeca na sigurnom u centru.“

Grafikon 30:
Kako provode vrijeme (%)?

Grafikon 31:
Obratiti se za pomoć kada je potrebna (%)

³⁵ Vidjeti više u Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). Women and Girls Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina. UNFPA.

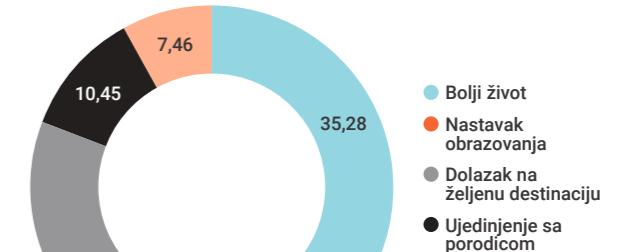
3.4.2.

Percepcija budućnosti

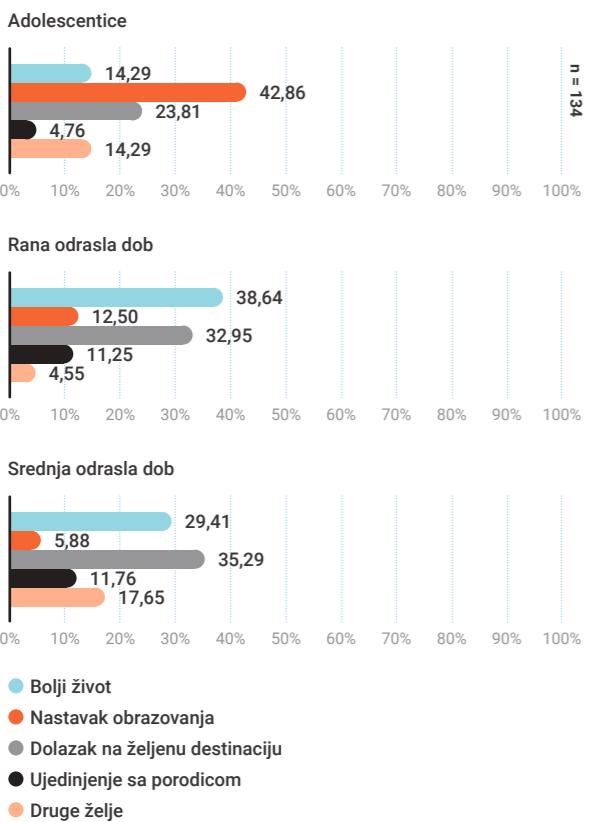
Kada ispitanice u ovoj studiji razmišljaju o budućnosti, najveća želja više od trećine njih je da imaju bolji život (36%), pri čemu podrazumijevaju život u miru, sigurno okruženje, adekvatan posao i dovoljno sredstava za život. S obzirom na to da su zemlju u kojoj su živjele napustile upravo radi neadekvatnih uslova za život, ovakav rezultat je i očekivan. Druga trećina ispitanica (31%) „ne gleda“ tako daleko u budućnost, pa je njihova najveća želja da se smjeste na željenu destinaciju. Kao najveću želju za budućnost, svaka sedma žena ili djevojčica (16%) – među kojima su većina adolescentice – ističe mogućnost i nastavak obrazovanja (vidjeti Grafikon 32).

Identificirane su značajne razlike u odnosu na životnu dob ispitanice i njihovu najveću želju za budućnost (vidjeti Grafikon 33). Najveći procenat ispitanica koje su u periodu adolescencije žele u budućnosti da se obrazuju. S obzirom na tu životnu dob, ovakav rezultat je u skladu s razvojnim zadacima adolescencije. Ispitanice iz perioda rane odrasle dobi najviše u budućnosti žele bolje uslove života (pod tim su podrazumijevale miran život u sigurnim okolnostima, više novca, posao i bolji život za djecu), a to su upravo karakteristike

Grafikon 32:
Želje za budućnost (%)

Grafikon 33:
Razlike u željama za budućnost
u odnosu na životnu dob (%)

razvojnih zadataka osoba u mlađem odrasлом dobu. Žene u srednjoj odrasloj dobi, vjerovatno iscrpljene od puta migracije, najčešće kao najveću želu ističu „dolazak na željenu destinaciju“.

Najviše resursa za suočavanje s trenutnom situacijom ispitnice pronalaze u svojoj porodici (40%), zatim u nadi za boljom budućnošću (21%), a onda u vjeri ili religiji (16%). Zanimljiv rezultat je da se svaka treća ispitnica koja nema dijete s trenutnom situacijom suočava tako što vjeruje u bolju budućnost, dok svaka druga ispitnica koja ima dijete resurse za suočavanje s trenutnom situacijom pronalazi u svojoj porodici.

Na pitanje o tome šta je moguće još uraditi kako bi ispitnice imale više nade u bolju budućnost, više od trećine ispitnica (40%) odgovorilo je da im ništa dodatno nije potrebno, ili su dale neke nejasne odgovore na ovo pitanje. Objasnjenje ovakvog rezultata ponudili su učesnici FGD navodeći da su žene i djevojčice u PPC u BiH uglavnom fokusirane na to kako preći sljedeću granicu. Takođe, s obzirom na to da se u ovim centrima zadržavaju relativno kratko, uslovi su im vjerovatno dovoljno dobitni (B2, U3).

Iraq, 48

Da se ponovo vidim sa moje dvije kćerke. Nismo se vidjele godinama.

Iran, 39

Želim da moja kćerka bude školarvana i sretna.

Afganistan, 31

„Da se jednog dana vratim u Afganistan i ponovo vidim svoju porodicu.“

Afganistan, 16

„Želim da se školujem, da radim, da se osjećam sigurno i da imam slobodu i miran život.“

Afganistan, 27

„Moja najveća želja je da pronađem sigurno mjesto i da postanem medicinska sestra.“

Diskusija i zaključak

{ Sažetak poglavlja }

U jednakim teškim okolnostima svaka žena ili djevojčica imala bi gotovo jednaku vjerovatnoću da doživi rodno zasnovano nasilje (RZN) bez obzira na njenu nacionalnu, vjersku, rasnu ili drugu pripadnost. Međutim, u realnim okolnostima neregularnih migracija, u periodu koje je obuhvatilo ovo istraživanje (2018-2022. godina), sasvim je očigledno da su žene i djevojčice iz Afganistana najčešće izložene RZN.

Kao ključni uzroci za takvo činjenično stanje identificirane su njihove socio-demografske karakteristike koje ih čine ranjivim (rana životna dob, loš materijalni status, nizak nivo obrazovanja, porodične karakteristike i okolnosti koje su izvor nesigurnosti ili nedovoljni resursi otpornosti), kao i karakteristike migrantskog puta o kojem uglavnom nemaju informacije prije samog polaska (dužina vremena koje provedu u putu, način prelaska granica, mesta boravka u putu, način na koji dolaze do osnovnih sredstava za život i sl.).

Žene i djevojčice iz drugih zemalja, sa sličnim karakteristikama ranjivosti i niskim stepenom osnaženosti takođe doživljavaju RZN, koje nerijetko ostaje neregistrirano. Tako izostaje i potrebna podrška, pa se nasilje nad istim ženama i djevojčicama najčešće ponavlja. Stoga je rad na njihovom osnaživanju i prepoznavanju indikatora RZN posebno značajno, a izgradnja resursa otpornosti predstavlja ključni način da one izadu iz začaranog kruga višestrukog RZN. Vrste nasilja koje doživljavaju žene i djevojčice su različite (fizičko, psihičko, seksualno, rani brakovi i dr.), ali često se javljaju kao

kombinirani oblici nasilja nad jednom osobom. Nasilje često nastaje i zbog puke potrebe žena i djevojčica da priskrbe osnovna sredstva za život. Ipak, ovim istraživanjem utvrđene su određene pravilnosti u tome koja kategorija žena ima veću vjerovatnoću da doživi određeni oblik nasilja. Takvi rezultati mogu biti potencijal za osmišljavanje ili unapređenje indikatora za prepoznavanje RZN u populaciji migrantica.

Pored individualne osnaženosti žena, što predstavlja jedan od osnovnih resursa otpornosti na putu migracija, stabilna podrška porodice identificirana je kao izuzetno značajan resurs s potencijalom da utiče na zaštitu žena i djevojčica od RZN. Kako bi se zaštiti od nasilja, žene i djevojčice pribegavaju različitim „strategijama“ (1. „Ne ostaj sama“ i 2. „Ostani nevidljiva“). Međutim, takve strategije ih nerijetko odvedu u druge rizike i izvore nesigurnosti.

PPC u BiH, iz perspektive žena i djevojčica u pokretu, predstavljaju sigurna mjesta na kojim mogu dobiti zaštitu i podršku. Međutim, s obzirom da je njihov cilj doći u zemlju odredišta, PPC su najčešće kratkotrajno rješenje, jer vrlo brzo (od nekoliko dana do nekoliko mjeseci) nastavljaju svoj put, ponovo se izlažući povećanim rizicima od RZN.

Iako su razlozi za napuštanje zemlje porijekla u pravilu multifaktorski, žene i djevojčice su posebno izdvojile pitanje nesigurnosti, ekonomske deprivacije i političke nestabilnosti. Takve nalaze, sasvim očekivano, moguće je povezati sa onim što djevojčice i žene prijeđiju u željenoj zemlji destinacije.

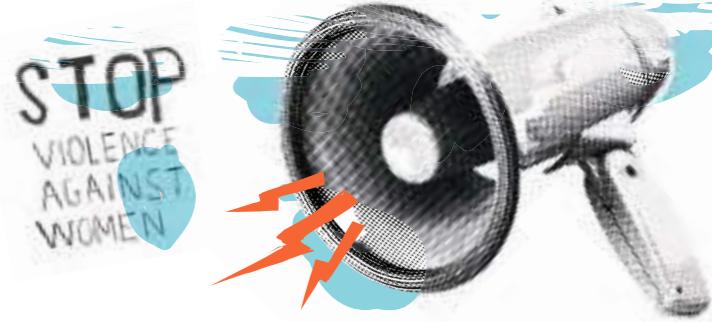
Osnaženost žena i njihov društveni položaj dominantno određuju vjerovatnoću da žena ili djevojčica doživi RZN u zemlji porijekla. S druge strane, ova studija potvrđuje dva ključna uzroka predisponiranosti žena i djevojčica da dožive nasilje na migrantskom putu, a to su njihove socio-demografske karakteristike i karakteristike njihovog puta migracije. Iako se i jedno i drugo može dovesti u vezu s nacionalnom ili etničkom pripadnošću žena i djevojčica, takva interpretacija i perspektiva mogla bi biti zabluda koja ima potencijal da donosi odluka i kreatore politika odvede pogrešnim putem. Naime, iako su kroz ovu studiju identificirane Afganistanke kao najranjivija kategorija za RZN, pravilna interpretacija ovih rezultata jeste da se valjani prediktori nalaze iza ove kategorije – a to su **neosnaženost, obespravljenost, neravnopravnost, nedostatak podrške primarne porodice, izostanak institucionalne zaštite, dugi vrijeme provedeno na putu neregularnih migracija** (što uključuje i kontakte s krijumčarima, ilegalne prelaska granica, rad u cilju preživljavanja i mnoge druge rizične aktivnosti), nedostatak informacija o putu migracije i zemlji destinacije i slično. Na veći rizik od nasilja na putu migracija utiče i prethodno iskustvo nasilja u zemlji porijekla, naročito ukoliko osoba koja je preživjela nasilje na putu migracija kreće sa počiniteljem nasilja. Dakle, u takvim okolnostima svaka žena ili djevojčica bi imala gotovo jednaku vjerovatnoću da doživi RZN bez obzira na njenu nacionalnu, vjersku, rasnu ili drugu pripadnost.

Rezultati ove studije pokazuju da su adolescentice i mlade žene, žene koje putuju same, one koje imaju niži nivo obrazovanja te one koje duže vremena provedu u migracijskim tokovima, izložene većoj vjerovatnoći da će doživjeti RZN. Međutim, upravo one najrjeđe prijavljuju slučajeve RZN, pa oni u pravilu ostaju u domenu „tamne brojke“. S druge strane, one djevojčice i žene koje se mogu smatrati više osnaženim (one s većim nivoom obrazovanja, one s podrškom porodice, ali i žene u srednjoj odrasloj dobi), češće su spremne prijaviti RZN. Upravo zbog toga rezultati dobijeni na temelju analiza samo registriranih slučajeva mogli bi dovesti do djelimično netačnih zaključaka o najčešćim vrstama RZN i najugroženijim kategorijama žena/djevojčica u pokretu. Metodološki pristup ove studije nastoji otkloniti takve nedostatke. Nadalje, zanimljivo je da su adolescentice

koje imaju najmanje svijesti o nasilju i prepoznavaju riziku od nasilja ujedno i one koje najčešće smatraju kako žene i djevojke koje dožive nasilje nemaju podršku obitelji. To bi se potencijalno moglo objasniti i time što adolescentice koje su dolazile u sigurna mjesta UNFPA često nisu znale prepoznati znakove nasilja, ili pak iskustva nasilja interpretiraju kao generalna životna iskustva, a ne kao nasilna iskustva; međutim, jasno su znale prepoznati obiteljsku dinamiku i izvore podrške. Mnoge od tih djevojaka napustile su zemlju porijekla i nisu završile školovanje, a neke su stupile u bračni odnos prije navršene 18. godine života. Takve rezultate potkrepljuje i ovo istraživanje: 31% ispitanica stupilo je u brak prije navršene 18. godine života, a 16,5% ispitanica postale su majke dok su bile maloljetne.

Među oblicima RZN koje doživljavaju žene i djevojčice u migrantskim tokovima, a koje je zabilježeno i u GBVIMS bazi, obično dominiraju fizičko i psihičko nasilje, ali i seksualno nasilje je vrlo frekventno. RZN se učestalo javlja kao nasilje u porodici. Kao posljedicu takvog nasilja, podržanog kroz tradicionalne štetne prakse, ova studija identificira veliki broj žena koje su prisilno stupile u rane brakove, tj. prije njihove 18. godine života. Nadalje, istraživanje je pokazalo kao vrlo alarmantnu činjenicu da na putu migracija pružanjem seksualnih usluga žene dolaze do novca za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba. Ovo je naročito zabrinjavajuće kada se uzme u obzir da više od pola ispitanica smatra kako su žene na putu migracija izložene seksualnom nasilju i prisilnim seksualnim odnosima za novac. Rizik od rodno zasnovanog nasilja (RZN) dodatno povećava činjenica da 80% žena i djevojaka iz ovog istraživanja smatra da na migracijskom putu ne postoje sigurna mjesta za žene i djevojke, te da je medicinska pomoć dostupna samo u prihvatnim centrima. Sve ovo stvara pogodno tlo za RZN na putu migracija, što je u skladu s praksom koja pokazuje da je većina žena i djevojaka koje dolaze sa iskustvom nasilja u Bosnu i Hercegovinu to nasilje doživjela upravo na putu migracija, izvan sigurnih mjesta za žene i djevojke i izvan prihvatnih centara.

Zbog povećane izloženosti rizicima u toku migracija, žene i djevojčice pribegavaju određenim mjerama koje se mogu nazvati i strategijama zaš-

titel od RZN. Ipak, značajan broj njih, posebno onih manje osnaženih, nije pokazao da ima neki oblik takve strategije. Dva su oblika strategija zaštite najčešća: (1) „Ne ostaj sama“ (ostati u grupi ili uz muškarca), i (2) „Ostani nevidljiva“ (šutjeti, prikrivati se, ostati neupadljiva, nastojati izbjegći nevolje). Nažalost, za određeni broj žena koje nastoje ostvariti zaštitu kroz prvu strategiju, ona u stvari postaje izvor RZN ili razlog da RZN ostane neprijavljen. Naime, pojавa lažnih brakova – kojima žene nastoje dobiti sigurnost, a muškarci bolje uslove u migrantskim kampovima – dovodi se u vezu s povećanjem slučajeva RZN nad ženama i djevojčicama. S druge strane, strategija „ostani nevidljiva“ već po svom nazivu ukazuje na veliku vjerovatnoću da RZN ostane neotkriveno. Kao što su i učesnici i učesnice fokus grupne diskusije potvrdili, ovi rezultati su u skladu sa dešavanjima na terenu i s praksom. Praksa je pokazala kako su upravo ovi mehanizmi zaštite, zapravo, često faktori rizika od nasilja. Onog trenutka kada žena dođe u privremeni prihvativni centar (PPC) sa osobom za koju navodi da joj je suprug, oni dobivaju zajednički smještaj i promatraju se kao suprug i supruga. Ukoliko oni nisu zakonski supružnici ili partneri, a predstavljaju se kao da jesu radi određenih benefita ili osjećaja sigurnosti, često dolazi do zloupotrebe tog odnosa i pojave RZN. S druge strane, žene i djevojke koje su sklonije mehanizmu „ostani nevidljiva“ vjeruju da neće doživjeti nasilje ako se ne ističu, ako ne budu glasne i primjećene; međutim, upravo to što ne traže informacije ili pomoć, što ne pristupaju uslugama i ne druže se s drugim osobama izlaže ih riziku od nasilja i rjeđem prijavljivanju nasilja. Posljedično, i jedne i druge doživljavaju nasilje, pri čemu je upitno koliko slučajeva nasilja ostaje neprijavljen.

Dobri bračni (partnerski) odnosi, kao i porodična podrška uopšte, javljaju se kao snažan faktor otpornosti žena i djevojčica na RZN. S druge strane, one žene koje su stupile u bračnu zajednicu prisilno, ili koje ocjenjuju svoje bračne odnose kao „loše“, najčešće ne vide svoj bračni status kao protektivni faktor. Naprotiv, postoje indikatori da takvi brakovi generiraju različite oblike RZN, koje se odvija u okvirima porodice.

Iako su razlozi za napuštanje zemlje porijekla u pravilu multifaktorski, žene i djevojčice su posebno izdvojile pitanje nesigurnosti, ekonomski deprivacije i političke nestabilnosti. Utvrđene su određene pravilnosti u vezi sa zemljom, starosnom dobi i nivoom obrazovanja žena i djevojčica, odnosno njihovih želja u budućnosti. Na primjer, adolescentice koje imaju srednjoškolsko obrazovanje ili manje od toga, kao razlog napuštanje zemlje najčešće navode sigurnosne rizike, a kao

najveću želju za budućnost mogućnost i nastavak obrazovanja.

Neke žene i djevojčice nisu imale uticaja na donošenje odluke o svom putu migracije, ali neke su odlučile da migriraju same (najčešće one koje su doživjele RZN u braku i porodici). U zavisnosti od zemlje porijekla iz kojih su pošle, žene i djevojčice imale su vrlo različita iskustva i rizike da dožive RZN. Dok su Kubanke avionom dolazile do susjedne Srbije, Afganistanke se kopnenim i vodenim putevima bile prinuđene na višemjesečna putovanja, uz mnogobrojne neregularne prelaske granica. Većina onih koje dolaze iz Azije i Afrike nije imalo dovoljno ili nikakve informacije o svom putu kada su krenule. Informacije su uglavnom dobijale usput. S druge strane, Kubanke su primjer onih koje su obično bile dobro informisane, što je i očekivano kada se u obzir uzme manja kompleksnost njihovog migrantskog puta.

Rezultati studije pokazuju da se žene i djevojčice koje su uključene u aktivnosti sigurnih centara UNFPA u pravilu osjećaju pozitivno i sigurno. Iako su njima bliske osobe najvažnija karika kada im je potrebna pomoć ili podrška, značajan broj žena i djevojčica kao najvažniju kariku u takvim slučajevima vidi upravo osoblje iz PPC. Tako je upravo kombinacija osnaživanja žena/djevojčica i izgradnja povjerenja između njih i profesionalaca u sigurnim centrima UNFPA prepoznata kao jedan od najvažnijih načina da se dode do saznanja o RZN i potrebama onih koje su ga doživjele. Žene i djevojčice se u PPC u BiH u posljednje dvije godine obično ne zadržavaju dugo (u zavisnosti od perioda godine, od nekoliko dana do nekoliko mjeseci), kako je to bio slučaj prije, kada su neke žene i djevojčice ostajale u PPC par mjeseci, a neke i do godine dana, pa sada najčešće nemaju značajnih prijedloga šta treba uraditi u samim centrima. Njihov fokus ostaje na nastavljanju puta do finalne destinacije. Iskustvo pokazuje da su žene i djevojčice koje su duži vremenski period boravile u PPC, svoje sugestije, komentare i ideje najčešće iznosile putem Odbora za žene i djevojčice koji je osnovao UNFPA. Iako se njihove želje za budućnost manje ili više razlikuju (u zavisnosti od životnog doba, nivoa obrazovanja, ali i drugih faktora), iz njih se može prepoznati da želje žena i djevojčica iz uzorka ove studije podrazumijevaju odsustvo svakog oblika RZN i drugih oblika nesigurnosti kao mogućnost da uživaju svoja osnovna ljudska prava.

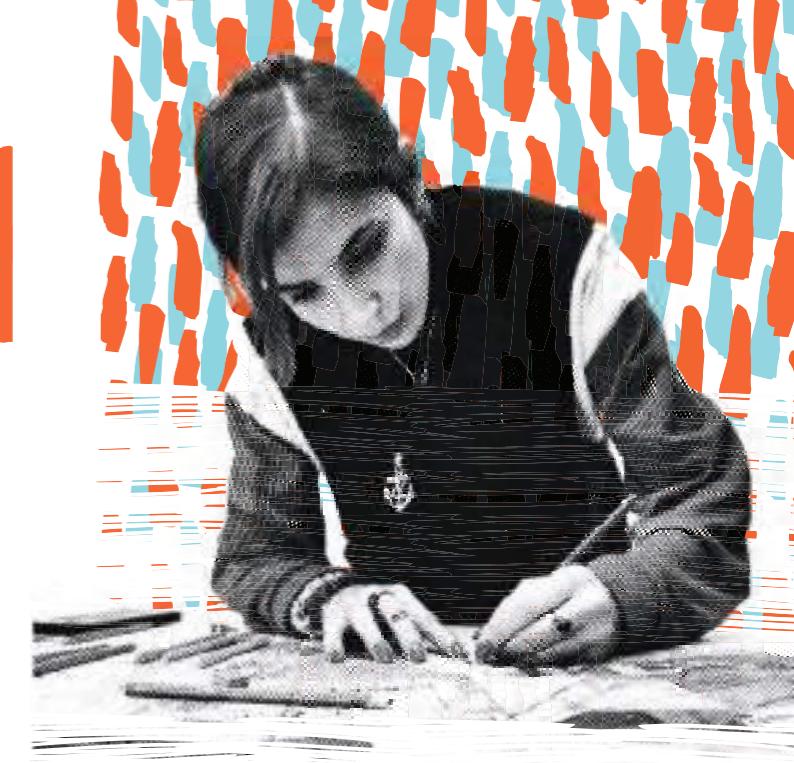
Izvori

1. Ahmed, S., Khan, S., Alia, M., & Noushad, S. (2013). *Psychological Impact Evaluation of Early Marriages*. International Journal of Endorsing Health Science Research, 1, 84-86. doi:10.29052/IJEHSR.v1.i2.2013.84-86
2. Geist, C., & McManus, P. A. (2012). *Different Reasons, Different Results: Implications of Migration by Gender and Family Status*. Demography, 49, 197–217. doi:10.1007/s13524-011-0074-8
3. IOM (2022). *Bosnia and Herzegovina migrant response, Situation report (septembar 2022)*. Available at: https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1076/files/documents/01_IOM%20BiH%20External%20Sitrep_19-25%20September_0.pdf
4. Jensen, R., & Thornton, R. (2003). *Early female marriage in the developing world*. Gender and Development, 11(2), 9-19. doi:10.1080/741954311
5. Kawar, M. (2004). *Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable?* Graduate Institute Publications, 71-87. doi:10.4000/books.iheid.6237
6. Lubić H, (2022). Citat sa događaja „Prezentacija dobrih praksi i alata u humanitarnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje“, UNFPA, 1. decembar 2022.
7. Maslow, A. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, 50, 370-396. doi.org/10.1037/h0054346
8. Megevand M, & Marchesini L (2021). *Women and girls safe spaces: A toolkit for advancing women's and girls' empowerment in humanitarian settings*. IMC and IRC. Available at: <https://gbvaor.net/sites/default/files/2020-02/IRC-WGSS-Toolkit-Eng.pdf>
9. O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. London: Overseas Development Institute. Available at: <https://odi.org/en/publications/women-on-the-move-migration-gender-equality-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development/>
10. Phillimore, J., Pertek, S., Akyuz, S., Darkal, H., Hourani, J., McKnight, P., Ozcurumez, S., & Taal, S. (2022). "We are Forgotten": Forced Migration, Sexual and Gender-Based Violence, and Coronavirus Disease-2019. *Violence Against Women*, 28(9), 2204–2230.
11. Seff, I., Williams, A., Hussain, F., Landis, D., Poulton, C., Falb, K., & Stark, L. (2019). *Forced Sex and Early Marriage: Understanding the Linkages and Norms in a Humanitarian Setting*. *Violence Against Women*, 1-16. doi:10.1177/1077801219845523
12. Tan, S. E., & Kuschminder, K. (2022). *Migrant experiences of sexual and gender based violence: a critical interpretative synthesis*. *Global Health*, 18(68). doi:10.1186/s12992-022-00860-2

Prilozi

6

13. UN (2006). *2004 World Survey on the Role of Women in Development: Women and International Migration*. New York: Department of Economic and Social Affairs. Available at: <https://www.un.org/womenwatch/daw/public/WorldSurvey2004-Women&Migration.pdf>
14. UN (2020). International Migrant Stock 2020. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (n.d.). *International migrant stock*. Retrieved February 02, 2023, from <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
15. UN Women (2013). *Gender-based violence and child protection among Syrian refugees in Jordan, with a focus on early marriage: An interagency assessment*. UN Women.
16. UNFPA (2018). *Five reasons migration is a feminist issue*. Available at: <https://www.unfpa.org/news/five-reasons-migration-feminist-issue>
17. UNFPA (2022). *Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina: supporting women and youth. Monthly operational overview in numbers, Report No 21*. Available at: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_bih_december_monthly_operation_update.pdf
18. UNFPA (2022). *Support provided to women and youth at risk in the UNFPA Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina: 2018- 2022 Successes, lessons learned and systems built*. Available at: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_report_eng_web_fin.pdf
19. UNFPA (2022). *The Book of Life. Stories of migrants and refugees in Bosnia and Herzegovina*. Available at: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/book_of_life_web_0.pdf
20. United Nations (2006). *2004 World Survey on the Role of Women in Development: Women and International Migration*. New York: Department of Economic and Social Affairs. Available at: <https://www.un.org/womenwatch/daw/public/WorldSurvey2004-Women&Migration.pdf>
21. Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). *Boys and Young Men Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA. Available at: <https://ba.unfpa.org/en/publications/boys-and-young-men-safe-spaces>
22. Vujovic, S. & Pezerovic, A. (2022). *Women and Girls Safe Spaces: A Guidance Note based on the Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina*. UNFPA. Available at: <https://ba.unfpa.org/en/publications/women-and-girls-safe-spaces-0>

Prilog 1.

Opis osnovnih karakteristika razvojnog perioda žena i djevojčica iz uzorka

U periodu adolescencije dolazi do naglih fizičkih promjena koje se manifestiraju rastom svih dijelova tijela. U skladu s tim, osobe o ovom periodu života postaju zainteresirane za svoje tijelo, mnogo više nego u periodu djetinjstva.³⁶ Dolazi do polnog sazrijevanja i prvih aktivnosti koje su vezane za seksualnost. Osoba razvija lični identitet, koji čine predstave o vlastitom fizičkom tijelu, socijalnoj i seksualnoj ulozi, te predstave o vlastitim sposobnostima i kompetencijama. Značaj roditelja i drugih autoriteta u ovom periodu slabí, a raste uticaj vršnjaka. Neki od značajnijih razvojnih zadataka odnose se na postizanje emotivne nezavisnosti od roditelja, stvaranje vlastitog pogleda na svijet, planiranje rada i obaveza, kao i razvijanje motivacije za učenje. S obzirom na to da ovaj razvojni period nosi brojne nagle i krupne promjene (iz djetinjstva se kroz period adolescencije prelazi u odraslu dob), uslijed nemogućnosti brzog navikavanja na te promjene dolazi do čestih frustracija, koje se mogu ispoljiti kroz različite agresivne oblike ponašanja, kroz prkos i nepoštovanje autoriteta. Ova kategorija

ispitanica je, u skladu s razvojnim karakteristikama, najranjivija na nasilje i na različite oblike eksploatacije jer su – zbog nedostatka životnog iskustva, a iz potrebe da „što prije odrastu“ – veoma podložne raznovrsnim oblicima manipulacije drugih ljudi.

Razvojni zadaci rane odrasle dobi odnose se na izbor zanimanja, izbor bračnog partnera, zasnivanje porodice i radnog odnosa. Društveni život svodi se na uži krug prijatelja i poznanika jer osoba nema više mnogo slobodnog vremena kao što je imala u periodu adolescencije. Žene u procesu migracije u ovom razvojnom periodu nemaju mogućnost ostvariti navedene razvojne zadatke, s posebnim osvrtom na zasnivanje radnog odnosa i izbor zanimanja koje vole, jer su uglavnom primorane raditi bilo kakav posao kako bi prehranile sebe i porodicu.³⁷ U skladu s tim, a zbog nemogućnosti da ostvare razvojne zadatke, kod ovih žena može doći do pojave krize, koja za posljedicu ima različite psihičke i fizičke tegobe. Nadalje, takva stanja povećavaju vjerovatnoću da dožive nasilje, uključujući i nasilje u porodici.

Period srednje odrasle dobi je period stabilnog i staloženog života, kada ne bi trebalo biti velikih promjena u pogledu sposobnosti osobe. U ovom periodu bi trebalo da već budu „rješeni ključni životni problemi“, kako oni lične prirode tako i problemi vezani za posao i socijalne kontakte s drugima. Proces migracija kakve postoje u BiH, međutim, stavlja populaciju žena srednje odrasle dobi u potpuno neprirodnu situaciju, koja ima potencijal da ostavi snažne posljedice na mentalno zdravlje i opšte stanje osobe.

³⁶ Priča adolescentice iz PPC koja u okviru programa asistencije UNFPA prvi put odlazi na ginekološki pregled ilustrira jedan segment specifičnosti ovog životnog doba u migracijama (vidjeti više u UNFPA (2022). *Humanitarian response in Bosnia and Herzegovina: supporting women and youth. Monthly operational overview in numbers, Report No 21*).

³⁷ Priča „Mariam“, 29-ogodišnje majke, ilustrira jedan segment specifičnosti rane odrasle dobi u migracijama (vidjeti više u UNFPA (2022). *The Book of Life. Stories of migrants and refugees in Bosnia and Herzegovina*).

✖ Prilog 2.

Tabelarni prikaz socio-demografskih karakteristika ispitanica prema APA standardima

Socio-demografske karakteristike ispitanica

Kategorije	n	%
------------	---	---

Dobna kategorija

Adolescencija (15-21 godina)	21	15,67
Rana odrasla dob (22-40 godina)	88	65,67
Srednja odrasla dob (41-60 godina)	17	12,69
Ukupno	126	94,03
Nedostaje	8	5,97
Ukupno	134	100,00

Bračni status

Vanbračna zajednica	2	1,49
Razvedena	4	2,99
Udata, ali razdvojena	11	8,21
Udata	82	61,19
Neodata	33	24,63
Udovica	1	0,75
Nedostaje	1	0,75
Ukupno	134	100,00

Djeca (ne/da)

Ne	49	36,57
Da	85	63,43
Ukupno	134	100,00

Nivo obrazovanja

Nezavršena osnovna škola	17	12,69
Osnovna škola	30	22,39
Srednja škola	50	37,31
Viši nivo obrazovanja	37	27,61
Ukupno	134	100,00

✖ Prilog 3.

Protokol za prikupljanje podataka

Socio-demografski podaci

1. Datum: .....
2. ID kamp: .....
3. Dob: .....
4. Bračni status: .....
5. Zemlja porijekla: .....
6. Nivo obrazovanja (osnovno, srednje, visoko): .....
7. Da li su majke? .....
- 7a. Ako jesu, koliko djece imaju? .....

Upitnik

1. Za žene/adolescentice koje putuju same ili one koje su glava porodice: Šta ih je potaknulo da odluče napustiti zemlju porijekla?
1a. Šta vas je potaknulo da odlučite napustiti zemlju porijekla?
2. Kakva su bila vaša iskustva dok ste pokušavale dogovoriti prolaz do Bosne i Hercegovine? Za žene koje su putovale s odraslim muškarcima: Da li su sudjelovale u donošenju odluke da krenu na putovanje, ili je takvu odluku donio muški član porodice?
2a. Kakvo je bilo vaše iskustvo prilikom pokušaja organiziranja/dogovaranja prolaza do Bosnu i Hercegovinu? Ko je sve to organizirao? Da li ste vi sudjelovali u donošenju odluka? Da li su vas pitali za mišljenje?
3. Kakve informacije žene i djevojčice dobivaju o putovanju prije nego što krenu na njega?
4. Za žene koje putuju same: Šta ih je potaknulo da doneisu odluku da krenu na ovo putovanje?
5. U kojim mjestima su tokom putovanja žene i djevojčice tražile sklonište? Da li je to bilo skupa s muškarcima s kojima su putovale/s rođacima ili sa grupom?
5a. U kojim mjestima ste tražili sklonište?
6. Da li je tokom putovanja bilo neko mjesto gdje su se žene i djevojčice osjećale nesigurnim, ili su ga pokušavale izbjegći? (Po danu? Po noći?) Šta to mjesto čini nesigurnim?
- 6a. Da li je tokom putovanja bilo mjesta na kojima ste se osjećali nesigurnim ili ste ih pokušavale izbjegći? (Po danu? Po noći?) Šta to mjesto čini nesigurnim?
7. Da li je bilo hrane i vode? Koliko dugo ste morale ostati na nekom mjestu?
8. Od koga su žene i djevojčice duž rute tražile ili od koga mogu tražiti pomoći u slučaju sigurnosnih problema?
9. Da li se posebne potrebe trudnica, osoba s invaliditetom ili osoba sa zdravstvenim problemima uzimaju u obzir u centrima za registraciju, kampovima/na lokacijama duž rute ili na drugim mjestima? Molimo navedite.
10. Šta žene i djevojčice rade kako bi ostvarile prihod za zadovoljenje osnovnih potreba? (dati primjer: prosaćenje, pružanje seksualnih usluga za novac i/ili robu, rad u domaćinstvu, korištenje ušteđevine, ostalo)

- 10a.** Da li ste se našli u situaciji da morate pronaći način na koji ćete zadovoljiti svoje osnovne potrebe? Šta ste morali učiniti?
- 11.** Da li žene i djevojčice rutom obično putuju u grupi ili same?
- 12.** Koji su najvažniji problemi u pogledu lične i javne sigurnosti s kojima se suočavaju žene/adolescentice? (Odaberite/upišite sve što je primjenjivo.)
- ▶ Nema sigurnog mjesta duž rute
  - ▶ Seksualno nasilje/zlostavljanje
  - ▶ Prisilni seksualni odnos (seksualni odnos radi preživljavanja), ili seksualno odnos u zamjenu za zadovoljenje osnovnih potreba
  - ▶ Iskorištavanje
  - ▶ Fizičko nasilje
  - ▶ Rizik od napada prilikom odlaska u zahod
  - ▶ Porodica zahtijeva da se udaju
  - ▶ Nisu u mogućnosti pristupiti uslugama i resursima
  - ▶ Ne znaju
  - ▶ Drugo
- 12a.** Da li pitanje lične i javne sigurnosti na drugačiji način zabrinjava žene s invaliditetom?
- 12b.** Da li ono na drugačiji način zabrinjava djevojčice, adolescentice, lezbijske i/ili trans žene, neutrade žene, starije žene? Molimo navedite.
- 12c.** Koja je uloga grupe s kojom putujete u podržavanju/omogućavanju bilo kojeg oblika nasilja koje žene i djevojčice mogu doživjeti, ili u njegovom sprečavanju? Koju ulogu ima grupa u olakšavanju pristupa žena i djevojčica koje putuju same pomoći, npr. da uđu u autobus, dobiju smještaj u skloništu itd.
- 13.** Bez spominjanja imena ili navođenja bilo kojeg načina, po vašem mišljenju, koja se grupa žena i djevojčica osjeća najnesigurnije ili najizloženije rizicima od nasilja?
- 13a.** Zašto?
- 13b.** Zašto? Koja grupa /grupe žena i djevojčica se osjeća najsigurnije? Poticajna pitanja: Ako niste postavili pitanje, pitajte: „Da li je situacija drugačija za žene i djevojčice s invaliditetom? Da; ne; ako da, zašto?“
- 13c.** Zašto?
- 13d.** Takođe pitajte o djeci, adolescenticama, neudatim ženama.
- 14.** Šta žene i djevojčice obično rade nakon što dožive nasilje? Da li traže pomoći? Zašto traže, ili zašto ne traže pomoći? Ako traže, kome se obično obraćaju za pomoći?
- 15.** Kako se porodica odnosi prema ženi ili djevojčici koja je žrtva silovanja ili seksualnog napada? Na koji način je porodica podržava?
- 16.** Za trudnice i žene i djevojčice kojima je potrebna hitna medicinska pomoć, da li su imale mogućnost pristupa ikakvima uslugama zdravstvene zaštite tokom putovanja?
- 17.** Kakve informacije žene i djevojčice žele dobiti tokom putovanja i kako im se te informacije mogu prenijeti?
- 18.** Da li vam je poznata ikakva situacija nasilja nad ženama i djevojčicama koja je prijavljena nadležnim tijelima? Ako jeste, kako su vlasti reagirale? Ako nije, zašto nije?
- 19.** Koje su specifične potrebe ljudi tokom putovanja, a kojih bi humanitarne agencije, nevladine organizacije i vlasti trebale biti svjesne? Šta bi se moglo učiniti duž rute kako bi se stvorilo sigurno okruženje za žene i djevojčice?
- 20.** Da li vam je poznata situacija u kojoj je žena ili djevojčica nakon dolaska u BiH ponovo doživjela rodno zasnovano nasilje?
- 20a.** Ako jeste, da li postoje organi vlasti ili pružatelji usluga koji mogu pružiti podršku?
- 20b.** Jeste li se našli u situaciji da ste doživjeli neki oblik nasilja nakon što ste došli u Bosnu i Hercegovinu?
- 21.** Šta žene i djevojčice čine kako bi se zaštitile od nasilja?
- 22.** Kakva bi po vašem mišljenju trebala biti vrsta usluga i podrške koja se traži od humanitarnih agencija, nevladinih organizacija i organa vlasti za rješavanje specifičnih pitanja sigurnosti i zaštite s kojim se suočavate? Koje usluge smatraju važnim, ključnim? Ko bi te usluge trebao pružati? Na koji način?
- 23.** Ako putujete s djetetom, kakav je utjecaj to iskustvo imalo na vaše dijete? Da li ste na djetetu uočili neke razlike?
- 24.** S koliko godina ste stupili u brak?
- 24a.** S koliko godina ste postali majka?
- 25.** Kako biste opisali odnos sa svojim suprugom?
- 26.** Da li ste sudjelovali u odabiru muža?
- 26a.** Ako niste, ko ga je izabrao za vas?
- 27.** Da li vi i vaš partner sudjelujete ravnopravno u podizanju djece?
- 28.** Kako se sada osjećate u PPC u BiH? Kako provodite dane?
- 28a.** Koliko se sigurno osjećate ovdje?
- 28b.** U kojoj situaciji se osjećate najnesigurnije?
- 29.** Koje aktivnosti pohađate u PPC? Koje usluge volite koristiti? Da li imate vremena za dodatne aktivnosti koje vam mogu pomoći?
- 30.** Koji su to glavni problemi (praktični, društveni, lični) s kojima se kao žene ovdje susrećete?
- 31.** Da li bolujete od neke fizičke/psihičke bolesti? Ako je odgovor da, koristite li neku terapiju?
- 32.** Ko vam pomaže kada ste tužni ili kada vas nešto muči?
- 33.** Ako biste s nekim poželjeli razgovarati o svojim problemima, s kim biste razgovarali?
- 34.** Šta rade žene/muškarci kako bi se nosili s poteškoćama (kao, na primjer, nedostatak novca)?
- 35.** Kada razmišljate o budućnosti, koja je vaša najveća želja?
- 36.** Šta vam daje najveću snagu i nadu u suočavanju s trenutnom situacijom?
- 37.** Šta bi se još moglo učiniti kako bi ste imali veću nadu u budućnost?

Prilog 4.

Prikaz percepcije ispitanica o načinu na koji žene i djevojčice na putu migracija dolaze do osnovnih sredstava za život

Država porijekla	Pružanje sek- sualnih usluga za novac i/ili materijalna dobra		Prosjačenje		Rad		Trošenje ušteđevine		Muž ili porodica obezbjedjuju novac		Prodavanjem ličnih stvari		Drugo	
	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Afganistan	N=40	N=12	N=40	N=12	N=42	N=10	N=49	N=3	N=30	N=22	N=33	N=19	N=44	N=8
	76,9%	23,1%	76,9%	23,1%	80,8%	19,2%	94,2%	5,8%	57,7%	42,3%	63,5%	36,5%	84,6%	15,4%
Banglades	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=0	N=1	N=1	N=0	N=1	N=0
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%
Burundi	N=14	N=0	N=14	N=0	N=11	N=3	N=14	N=0	N=13	N=1	N=14	N=0	N=4	N=10
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	78,6%	21,4%	100,0%	0,0%	92,9%	7,1%	100,0%	0,0%	28,6%	71,4%
Kuba	N=9	N=1	N=9	N=1	N=2	N=8	N=10	N=0	N=4	N=6	N=9	N=1	N=10	N=0
	90,0%	10,0%	90,0%	10,0%	20,0%	80,0%	100,0%	0,0%	40,0%	60,0%	90,0%	10,0%	100,0%	0,0%
Eritreja	N=3	N=0	N=3	N=0	N=3	N=0	N=3	N=0	N=1	N=2	N=3	N=0	N=2	N=1
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	33,3%	66,7%	100,0%	0,0%	66,7%	33,3%
Indija	N=6	N=0	N=5	N=1	N=1	N=5	N=6	N=0	N=6	N=0	N=6	N=0	N=6	N=0
	100,0%	0,0%	83,3%	16,7%	16,7%	83,3%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%
Iran	N=14	N=4	N=15	N=3	N=14	N=4	N=17	N=1	N=14	N=4	N=16	N=2	N=12	N=6
	77,8%	22,2%	83,3%	16,7%	77,8%	22,2%	94,4%	5,6%	77,8%	22,2%	88,9%	11,1%	66,7%	33,3%
Irak	N=10	N=2	N=12	N=0	N=9	N=3	N=11	N=1	N=10	N=2	N=10	N=2	N=7	N=5
	83,3%	16,7%	100,0%	0,0%	75,0%	25,0%	91,7%	8,3%	83,3%	16,7%	83,3%	16,7%	58,3%	41,7%
Kuvajt	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=0	N=1	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%
Maroko	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=0	N=1	N=1	N=0	N=1	N=0
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%
Nepal	N=8	N=0	N=8	N=0	N=3	N=5	N=8	N=0	N=5	N=3	N=8	N=0	N=6	N=2
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	37,5%	62,5%	100,0%	0,0%	62,5%	37,5%	100,0%	0,0%	75,0%	25,0%
Nigerija	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=0	N=1
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Pakistan	N=0	N=1	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0	N=1	N=0
	0,0%	100,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%
Sri Lanka	N=2	N=0	N=2	N=0	N=1	N=1	N=2	N=0	N=2	N=0	N=2	N=0	N=1	N=1
	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	50,0%	50,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	0,0%	50,0%	50,0%
Sirija	N=4	N=0	N=3	N=1	N=2	N=2	N=4	N=0	N=2	N=2	N=4	N=0	N=3	N=1
	100,0%	0,0%	75,0%	25,0%	50,0%	50,0%	100,0%	0,0%	50,0%	50,0%	100,0%	0,0%	75,0%	25,0%
ZBIR	N=114	N=20	N=116	N=18	N=93	N=41	N=128	N=6	N=90	N=44	N=110	N=24	N=99	N=35
%	85,1%	14,9%	86,6%	13,4%	69,4%	30,6%	95,5%	4,5%	67,2%	32,8%	82,1%	17,9%	73,9%	26,1%

~~~~~

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske unije. Njen sadržaj je isključiva odgovornost UNFPA u Bosni i Hercegovini i nužno ne odražava stavove Evropske unije.

